

2.3 Kommentarer och frågor från övriga deltagare i antologin med svar från Jens Allwood

2.3.1 Elisabeth Ahlsén

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

1. Begreppsanalys verkar vara en metod som i sig oftast innebär en kombination av flera metoder (introspektion, observation, korpusanalys, litteraturstudier, intervjuer, ...) Är vissa av dessa viktigare än andra för begreppsanalysen och i vad mån kan de ge olika resultat – finns det då någon metod för hur man graderar olika källor?

Kan t ex korpusanalys ge "felaktiga"/"dåliga"/"missvisande" begrepp? Lexikon är ganska ofta inte helt nyskrivna och begrepp kan ha ändrats. Hur mycket krävs kombination av metoder?

2. Sist i avsnitt 1 " Möjligen kan man hävda att väldigt tillämpad och praktisk vetenskap, där begreppen sedan länge ligger fast, är undantagna." Stämmer det helt – kan det inte vara så att begreppen som ligger fast behöver ses över ibland? Även dessa verksamheter och deras bakgrund kanske ändå utvecklas och kanske finns det här mindre medvetenhet om begreppens roll som kanske kan motivera viss begreppsanalys? Vad anser du?

3. I avsnitt 2 förekommer först uttrycket hyfsade och kultiverade ordbetydelser. Betyder "hyfsade" här samma som kultiverade eller är det något annat, i så fall vad?

4. Vad innebär "positiv fred" och "negativ fred"?

5. Om begreppsanalys av "sanning"

Innebär detta att begreppsbestämning liksom kunskap egentligen är omöjlig, eftersom man inte kan veta vad som är sant? Gäller det i så fall all begreppsbestämning? Kanske går det att säga mer om detta i förhållande till när man ska vara nöjd (ovan) och vilka kriterier som är viktigast, är det närhet/approximation till sanning enligt vad man själv till efter analysen tror? Dvs hur bestämmer man till sist om korrespondens gäller?

6. Hur förhåller sig de 2 delarna (avsnitt 1-8 och avsnitt 9) till varandra. Avsnitt 9 verkar vara exemplifierande för djupare förståelse av hur man använder betydelsepotentialer, men det stämmer kanske inte helt med hur del 2 beskrivs i slutet på artikeln. (Är det egentligen 2 delar?) Förklara gärna mer.

7. Hur förhåller sig egentligen analys av betydelsepotential och begreppsbestämning till begreppsanalys, som den beskrivits tidigare i artikeln, och vilka likheter och skillnader finns mellan dem? Det verkar som om begreppsanalys och begreppsbestämning egentligen används synonymt, men begreppsbestämning används mer i avsnitt 9 om betydelsepotentialer.

Hur kan man tillämpa/ använda analys av betydelsepotential för andra ändamål än analysen i sig?
Ge gärna fler exempel.

B. Jens Allwood (JA) Svar till Elisabeth Ahlsén (EA)

EA Fråga 1: Begreppsanalys verkar vara en metod som i sig oftast innebär en kombination av flera metoder (introspektion, observation, korpusanalys, litteraturstudier, intervjuer, ...) Är vissa av dessa viktigare än andra för begreppsanalysen och i vad mån kan de ge olika resultat – finns det då någon metod för hur man graderar olika källor?

Kan t ex korpusanalys ge "felaktiga"/"dåliga"/"missvisande" begrepp? Lexikon är ganska ofta inte helt nyskrivna och begrepp kan ha ändrats. Hur mycket krävs kombination av metoder?

JA Svar på EA fråga 1: Det är korrekt att begreppsanalys/begreppsbestämning kan, men inte behöver, baseras på en kombination av alla de metoder du nämner. Men det viktigaste är nog en metod du inte nämner – egen reflektion och analys.

Ja, de olika empiriska utgångspunkterna kan ge olika resultat, eftersom de alla ger tillgång till lite olika empiriskt material att bygga analysen/bestämningen på.

Man kan gradera källorna efter vad man är mest intresserad av. Om man är mest intresserad av hur ett begrepp gestaltas i naturligt språk bör en analys av en allmän språklig korpus vara högst rankad. Är man mest intresserad av hur människor man intervjuat behandlar ett begrepp bör man transkribera intervjuerna och undersöka hur de intervjuade berör begreppet i sina intervjuvar. Metoden för att gradera källor är alltså att ta mest hänsyn till det empiriska material som ligger närmast vad man är intresserad av.

Ja, korpusanalys kan ge upphov till dåliga, missvisande begreppsbestämningar. (i) Korpusen kan vara snedvriden mot en viss typ av material, t ex bara börsrapporter eller bara religiösa texter etc. De språkliga uttrycken för begreppet kommer att färgas av detta.

(ii) En annan möjlighet är att en begreppsbestämning är dålig i förhållande till ett normativt mål. Man har en teori om vad begreppet egentligen är och baserar sin begreppsbestämning på denna teori. Den korpus man har valt behöver då inte i den betydelsepotential och begreppsbestämning den ger upphov till återspegla den begreppsbestämning man tycker är korrekt och en betydelsebestämning/begreppsbestämning på grundval av denna korpus kan då verka felaktig, dålig eller missvisande.

(iii) En tredje möjlighet är att begreppsbestämningen är dåligt gjord. De klassiska problemen är att den blir för vid eller för trång. "Bil" bestäms som 4-hjuligt fordon, fast det finns gott om icke motordrivna fordon som har 4 hjul. Eventuellt finns det också bilar som har fler eller färre än fyra hjul.

EA Fråga 2: Sist i avsnitt 1 " Möjligen kan man hävda att väldigt tillämpad och praktisk vetenskap, där begreppen sedan länge ligger fast, är undantagna." Stämmer det helt – kan det inte vara så att begreppen som ligger fast behöver ses över ibland? Även dessa verksamheter och deras bakgrund kanske ändå utvecklas och kanske finns det här mindre medvetenhet om begreppens roll som kanske kan motivera viss begreppsanalys? Vad anser du?

JA Svar på EA fråga 2: Jo, du har rätt, även begreppen i tillämpad och praktisk vetenskap kan behöva ses över och eventuellt bytas ut/ändras. Inte minst teknologin driver fram förändringar. Se bara hur begreppet "vårdcentral" håller på att bytas ut/förändras från mänsklig kontakt till digital

kostnadseffektiv kontakt och interaktion med ett datorprogram. Det stämmer nog också att det i praktiska verksamheter ofta finns mindre medvetenhet om begreppens roll och att människor på så sätt kan utsättas för intressebaserad begreppslig manipulation.

EA Fråga 3: I avsnitt 2 förekommer först uttrycket hyfsade och kultiverade ordbetydelser. Betyder "hyfsade" här samma som kultiverade eller är det något annat, i så fall vad?

JA Svar på EA fråga 3: Ja, "hyfsade" och "kultiverade" betyder liknande saker. Med "hyfsad" avser jag en begreppsbestämning som uppfyller krav på nödvändiga och tillräckliga villkor. Ordbetydelser (betydelsepotentialer) behöver inte uppfylla sådana krav, utan uppvisar nästan alltid långtgående polysemi, ända fram till vad Wittgenstein kallade "familjebegrepp". Det vill säga att det kan finnas flera möjligheter för en mera strikt begreppsbestämning. Att hyfsa betyder alltså att välja en bestämning som väl överensstämmer med teoretiska eller andra normativa krav. "Kultiverad" innebär samma som "hyfsad", men har också en innebörd av att man kan "odla", dvs gradvis utveckla begreppsbestämningen i takt med ny förståelse och nya teoretiska/praktiska insikter och behov.

EA Fråga 4: Vad innebär "positiv fred" och "negativ fred"?

JA Svar på EA fråga 4: Begreppen "positiv fred" och "negativ fred" (Galtung, 1969) är utvecklade i analogi med begreppen "negativ frihet" (Det finns inte så mycket tvång eller hinder för vad man får göra och "positiv frihet" (Man får/kan göra vad man behöver/vill), (Berlin, 1969). "Negativ fred" innebär frånvaron av direkta antagonistiska konflikter och våld. Man avlägsnar konflikt, t ex genom att sluta fredsavtal etc. "Positiv fred" innebär frånvaron av s.k. "strukturellt våld" som innebär frånvaro av "strukturell ojämlikhet" och orättvisa som förhindrar individer att uppnå sin potentiella förmåga.

EA Fråga 5: Om begreppsanalys av "sanning". Innebär detta att begreppsbestämning liksom kunskap egentligen är omöjlig, eftersom man inte kan veta vad som är sant? Gäller det i så fall all begreppsbestämning? Kanske går det att säga mer om detta i förhållande till när man ska vara nöjd (ovan) och vilka kriterier som är viktigast, är det närhet/approximation till sanning enligt vad man själv till efter analysen tror? Dvs hur bestämmer man till sist om korrespondens gäller?

JA Svar på EA fråga 5: Jag är kunskapsteoretisk skeptiker i Pyrrhons anda. Det innebär att jag inte hittills i mitt kunskapssökande funnit något jag inte kunnat hitta något skäl att tvivla på. Det innebär emellertid inte att jag tror att det är omöjligt att veta vad som är sant, bara att jag inte hittills gjort det. Jag nöjer mig med "berättigad tro". Detta gäller också begreppsbestämning. Det finns alltså inget skäl att inte tro att även begreppsbestämningar kan kontinuerligt förbättras. Detta gäller åtminstone för mig som nominalistisk konceptualist, men det kanske inte gäller för en platonsk begreppsrealist som tror sig ha funnit de eviga och oföränderliga begreppen. Normativa kriterier för när man ska vara nöjd med begreppsbestämning är t ex (i) att man har formulerat nödvändiga och tillräckliga villkor (ii) att ens begreppsbestämning passar ihop med andra begrepp man behöver i sin teoriutveckling (inga motsägelser), (iii) att begreppen hjälper en att fånga hela den verklighetsaspekt man vill försöka förstå och förklara, (iv) att resultat av bestämning blir snyggt och helst lättbegripligt, (v) att resultatet även kan leda till idéer som kan vara av praktiskt nytta. Detta innebär att alla kriterier som brukar gälla för vetenskaplig teori utom "korrespondens" gäller. Om vi ska se är korrespondens för begrepp inte oproblemiskt.

Det första problemet är att begreppet "korrespondens" i sanningsteori i första hand gäller omdömen uttryckta i påståendesatser och i andra hand teorier där man kan ge "sanningsvillkor" (villkor för hur världen måste vara för att satsen/teorin ska vara sann. En sann sats svarar mot (korresponderar) ett faktum. Det gäller inte begrepp. Det är i själva verket oklart vad ett "sant begrepp" skulle vara. Däremot kan man hävda sanna eller falska saker om begrepp, t.ex. att ett begrepp är adekvat, motsägelsefritt, allmänt omfattat, användbart eller teoretiskt välförankrat.

Problemet är att ordet "korrespondens" liksom de flesta ord är vagt och polysemt. Man hävdar att något är ett faktum med en påståendesats, men man refererar till något (syftar på) med ett substantiv eller pronomen. Detta ger två lite olika innebörder av korrespondera. *Brunte äter gräs* sant eller falskt påstående som syftar på (refererar) till Brunte. Satsen korresponderar mot ett eventuellt faktum, men de två substantiven korresponderar mot två olika entiteter. Man skulle därför kunna försöka utvidga eller definiera en ny sorts "korrespondens" till att gälla termer och begrepp, så att en term som uttrycker ett begrepp skulle korrespondera mot något. Som jag ser det finns det fyra alternativ: (i) ett begrepp (term) korresponderar mot sin abstrakta platonska förlaga och att enbart begrepp som korresponderar mot abstrakta eviga oföränderliga begrepp skall accepteras.

(ii) ett begrepp (korresponderar) mot sina instanser och att enbart begrepp som korresponderar mot konstaterbara empiriska instanser skall accepteras Båda dessa alternativ har problem, (iii) ett begrepp svarar mot (korresponderar mot) en generalisering av betydelsen av det språkliga uttrycket för begreppet såsom det används i en viss korpus, (iv) ett begrepp svarar mot (korresponderar mot) en eller flera accepterade definitioner. Alla förslagen har dock problem. Jag diskuterar dem i samma ordning som de nämns ovan:

Inom platonsk begreppsrealism brukar man säga att våra begrepp korresponderar mot de abstrakta "verkliga" begreppen genom de är medfödda eller genom vi "återerinrar" oss dem (anamnes). Så man kan hävda att vad som krävs är att man återerinrat sig ett evigt och oföränderligt begrepp i den platonska begrepps sfären. Men kan detta verkligen gälla alla begrepp? Till exempel begreppet "potatismos". Ett annat problem är att de flesta av våra flesta begrepp baseras på språklig betydelse, vilken i viss mån är kulturellt och konventionellt betingad medan platonska begrepp bör vara språk och kulturoberoende. Språk- och kulturoberoendet innebär att olika språk tillhandahåller olika betydelsepotentialer för begreppsbestämning och de begrepp vi hyfsar och kultiverar blir beroende av vilket språk vi talar. Ska vi säga att "samvete" och "medvetande" är två olika begrepp, eftersom de är det på svenska eller ett enda på spanska ("conciencia") och franska ("conscience"), eftersom man där har ett ord som i sin betydelsepotential sammanför dessa två. Ska vi i så fall i sådana här fall räkna med 1, 2 eller 3 begrepp? Kanske finns det i andra språk ytterligare betydelsepotentialer nära relaterade till "samvete" och "medvetande" som kan ge upphov till ytterligare begrepp. Den s.k. "individueringen" av begrepp är alltså inte självklar. Om språk och kultur styr vad vi "återerinrar oss" borde detta innebära att våra begrepp språk- och kulturoberoende.

Om vi i stället väljer att säga att enbart begrepp som korresponderar mot konstaterbara empiriska instanser skall accepteras får vi också problem eftersom vad som är en empirisk instans är oklart för många viktiga begrepp. Vad är t. ex. de empiriska instanserna för begreppen "negation", "möjlighet", "nödvändighet", "mörk materia", "perfekt cirkel", "enhörning" eller "jultomt"? Att ett begrepp inte har klara empiriska instanser innebär inte att det inte kan vara intressant och användbart. Instansieringskriteriet för om ett begrepp finns (korresponderar) passar bra för konkreta, empiriska saker, men är inte generellt.

Det tredje alternativet är att studera betydelsepotentialen (d.v.s. bl.a. betydelsevariationen) i en viss korpus och sedan generalisera över denna, genom att ange nödvändiga och tillräckliga villkor för en begreppsdefinition som täcker hela eller delar av den polysemi som kan observeras. Den

största invändningen mot detta är att en viss korpus kan utelämnat väsentliga aspekter av ett begrepp.

En fjärde möjlighet är att korrespondenskriteriet för begrepp får förstås som att det existerar ett förslag på en definition av ett språkligt uttryck, begrepp eller möjligen att det skulle kunna existera en sådan definition i ett visst språksamfund. Sådana förslag kan t.ex tillhandahållas av lexika eller vetenskapliga artiklar.

En invändning mot både förslag 3 och förslag4 är att begrepp på detta sätt blir beroende av konsensus (omedveten eller medveten) och koherens i ett visst språkanvändarkollektiv. ibland kan ett kollektiv ha en missriktad begreppsbyggnad. Begrepp kan ha en normativ kraft, ungefär som Platon hävdade, som missas av kollektivet eller deras lexikografer. Alla eller majoriteten kan vara på fel spår.

Den utväg jag själv mest lutar mot är trots dessa invändningar använda alla fyra möjligheterna och låta typen av begreppsbestämning avgöra. Oftast använder jag alternativ tre eller fyra, för begrepp med klar empirisk utomspråklig förankring, alternativ två och i specialfallet matematik alternativ ett. En annan utväg vore att ge upp ett speciellt korrespondenskriterium för begrepp (däremot inte för påståenden som gäller begrepp) och nöja mig med de andra kriterier som nämnts ovan (nödvändiga och tillräckliga villkor, motsägelsefrihet, fullständighet, ekonomi, överblickbarhet, användbarhet och konsensus).

EA Fråga 6: Hur förhåller sig de 2 delarna (avsnitt 1 - 8 och avsnitt 9) till varandra. Avsnitt 9 verkar vara exemplifierande för djupare förståelse av hur man använder betydelsepotentialer, men det stämmer kanske inte helt med hur del 2 beskrivs i slutet på artikeln. (Är det egentligen 2 delar?) Förklara gärna mer.

JA Svar på EA fråga 6: Del 1 (avsnitt 1 - 8) är avsett som en allmän del som alla, oavsett syn på begreppens ontologi, kan utnyttja. Del 2 kan egentligen bäst utnyttjas av dem som inte är platoniska begreppsrealister, dvs de som ser begreppsbestämning som en konstruktiv kultivering av betydelsepotentialer. Dvs de ser inte begrepp som abstrakta, eviga, oföränderliga storheter, utan i första hand som hyfsade och kultiverade kognitiva enheter (ofta från betydelsepotentialer hos ord) som kan användas som hjälpmedel i mänskligt tänkande och kommunikation.

Så för den som inte är begreppsrealist utgör avsnitt 9 utgångspunkten för avsnitt (1-8) medan för en begreppsrealist avsnitt 9 kan betraktas som lite extra information om de språkliga uttrycken för begreppen.

EA Fråga 7: Hur förhåller sig egentligen analys av betydelsepotential och begreppsbestämning till begreppsanalys, som den beskrivits tidigare i artikeln, och vilka likheter och skillnader finns mellan dem? Det verkar som om begreppsanalys och begreppsbestämning egentligen används synonymt, men begreppsbestämning används mer i avsnitt 9 om betydelsepotentialer.

Hur kan man tillämpa/använda analys av betydelsepotential för andra ändamål än analysen i sig? Ge gärna fler exempel.

JA Svar på EA fråga 7: Om man är konceptualistisk nominalist är begreppsanalys och begreppsbestämning bara ett specialiserat sätt att utnyttja analysen av betydelsepotential. Vi försöker hyfsa och kultivera lämpliga begrepp genom att ange nödvändiga och tillräckliga villkor för någon eller några aspekter på betydelsepotentialen. Så analys av betydelsepotential omfattar

begreppsbestämning, men begreppsbestämning kan göras utan att ta med de andra delarna av analysen av betydelsepotential.

Som jag skrev i början av artikeln, används ofta "begreppsanalys" och "begreppsbestämning" synonymt (även av mig). Men jag ville markera att det finns en potentiell skillnad mellan analys och syntes genom att använda "begreppsbestämning" som ska kunna innefatta både analys och syntes, troligen märks detta tydligare i avsnitt 9 än i de övriga 8 avsnitten.

Analys av betydelsepotential kan utöver att ha ett egenintresse användas för att få en uppfattning om hur vissa begrepp/ordbetydelser uppfattas och används i en viss kultur och ett visst språk. Utöver att analysen kan användas som utgångspunkt för en djupare teoretisk analys av något begrepp kan den vara av intresse i samhällsvetenskap eller humaniora där man kan jämföra olika texter eller språkanvändare med varandra eller olika kulturer och språk med varandra. Analysen kan även användas i historia där man kan jämföra resultat från olika tidpunkter med varandra.

Referenser

Berlin, I. (1969). 'Two Concepts of Liberty', in I. Berlin, *Four Essays on Liberty*, London: Oxford University Press. New ed. in Berlin 2002.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6 (3), 167- 191.

2.3.2 Leif Bloch Rasmussen

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

Leif Bloch- Rasmussen skriver först en kommentar som presenteras i sin helhet. Därefter delas kommentaren i stycken vilka kommenteras av Jens Allwood (JA).

Leif Bloch Rasmussens kommentarer till Jens Allwoods artikel

Det forekommer det mig lidt underligt, at Allwoods artikel kun refererer til index, ikon, symbol, oven i købet i denne rækkefølge:

"indexikal", byggende på "nærhet i tid og rum" og innebær at noget (ting, væxt, djur, även människa) reagerer med igenkänning på ett stimulus.

"ikonisk", byggende på oppmärksammad "likhet".

"symbolisk", vilket innebær at informationen aktiveras genom ett arbitrært, konventionellt tecken (en *symbol*). Detta ger möjlighet till igenkänning, reflektion, förståelse, planering etc. främst hos människan, men eventuellt också hos vissa andra djur.

I talesprog er alle tre vigtige, men det synes mig, at symbol er det vigtigste i den 'betydningsbestämmelse', som Allwood argumenterer for, næsten til grænsen af at sige, at ikoner og indexer skal reduceres til symbol (helt bortset fra at den triadiske semioesis hos Peirce forsvinder.

Allwood skriver videre:

"Jag hoppas nu genom de två delarnas översiktliga redogörelse att ha givit en inblick i begrepps- och betydelsebestämning och varför de är mina favoritmetoder. Jag hoppas också att jag har motiverat mitt påstående (och delvis visat hur) att de kan och bör förenas med alla andra metoder, både induktiva (empiriska) och deduktiva. För det tredje hoppas jag att jag visat på den nytta begrepps-

och betydelsebestämning kan göra för att minska risken för missförstånd och öka möjligheten för förståelse, både av eget och andras arbete, både inom och mellan discipliner.”

Min oplevelse i forbindelse med informatik og design af informationssystemer svarer meget godt til Allwood's tolkning af information, og dermed af nødvendigheden af klarhed og definition af begreber handler om induktion og deduktion. Men i innovation og projektledelse og i mit virke med studerendes specialeforberedelse er det en søgende proces ud i ukendt land, hvor fastlagte begrebsbestemmelser bestemt kan være en hjælp til at navigere, men hvor selve landskabet - virtuelt, imaginært, realt forekommer at være vildt og kaotisk - uden for sproglig symbolsk rækkevidde¹. Her gælder abduction - muligvis, jf. Peirce' udsagn: De er kun gennem abduction, at der kan skabes innovation, ny viden.

Så mit spørgsmål bliver, hvordan det er muligt at kombinere begrebsbestemmelse som symbolisk med livet som ikonisk (og hvad der ligger uden for index, ikon, symbol som 'en-streget' representamen).

Hertil kommer så et spørgsmål om muligheden for at fastlægge en annotation for mellemmenneskelig kommunikation - der understøtter innovation og mulighedsformulering. Ligger der allerede i de 'fastlagte' annotationer for forskellige sprog - og måske forskningsfelter - en særlig kategori, der kan pejle og spejle muligheder, vilde tanker, veje i kaos?

B. Jens Allwood (JA) Svarkommentarer till Leif Bloch Rasmussen (LKBR)

LBR Kommentar 1: Det forekommer det mig lidt underligt, at Allwoods artikel kun refererer til index, ikon, symbol, oven i købet i denne rækkefølge:

”indexikal”, byggende på ”närhet i tid och rum” och innebär att något (ting, växt, djur, även människa) reagerar med igenkänning på ett stimulus.

”ikonisk”, byggande på uppmärksammas ”likhet”.

”symbolisk”, vilket innebär att informationen aktiveras genom ett arbiträrt, konventionellt tecken (en *symbol*). Detta ger möjlighet till igenkänning, reflektion, förståelse, planering etc. främst hos människan, men eventuellt också hos vissa andra djur.

I talesprog er alle tre vigtige, men det synes mig, at symbol er det vigtigste i den 'betydningsbestemmelse', som Allwood argumenterer for, næsten til grænsen af at sige, at ikoner og indexer skal reduceres til symbol (helt bortset fra at den triadiske semiosis hos Peirce forsvinder).

JA Kommentar till LBR kommentar 1: Det är korrekt att jag inte exakt följer Peirce, utan mer använder Peirce som en inspirationskälla. Peirce vill ha ordningen ikon, index, symbol, troligen eftersom han vill gå från det potentiella via det faktiska till det nödvändiga. Jag använder ordningen index, ikon, symbol, eftersom jag har ett annat intressefokus, nämligen hur information hos levande organismer via tecken uppstår och utvecklas empiriskt. För mig tycks det därför att närhet kommer före likhet (perception kommer före minne).

Det är också korrekt att jag anser att alla teckentyperna förekommer i talspråk men att symbol är viktigast för allt mänskligt språk, inklusive talspråk och ännu viktigare i skrift än i tal. Eftersom begreppsbestämning handlar om att abstrahera bort från en konkret kommunikationssituation till en generalisering, innebär detta att indexikala och ikoniska aspekter av betydelse reduceras.

1 Se Tænk Vildt, Kunsten at navigere i kaos ... Den skønne tænkning, etiske fordring metafysik osv.

LBR kommentar 2: Allwood skriver vidare: "Jag hoppas nu genom de två delarnas översiktliga redogörelse att ha givit en inblick i begrepps- och betydelsebestämning och varför de är mina favoritmetoder. Jag hoppas också att jag har motiverat mitt påstående (och delvis visat hur) att de kan och bör förenas med alla andra metoder, både induktiva (empiriska) och deduktiva. För det tredje hoppas jag att jag visat på den nytta begrepps- och betydelsebestämning kan göra för att minska risken för missförstånd och öka möjligheten för förståelse, både av eget och andras arbete, både inom och mellan discipliner."

Min oplevelse i forbindelse med informatik og design af informationssystemer svarer meget godt til Allwood's tolkning af information, og dermed af nødvendigheden af klarhed og definition af begreber handler om induktion og deduktion. Men i innovation og projektledelse og i mit virke med studerendes specialeforberedelse er det en søgende proces ud i ukendt land, hvor fastlagte begrebsbestemmelser bestemt kan være en hjælp til at navigere, men hvor selve landskabet - virtuelt, imaginært, realt forekommer at være vildt og kaotisk - uden for sproglig symbolsk rækkevidde². Her gælder abduktion - muligvis, jf. Peirce' udsagn: De er kun gennem abduktion, at der kan skabes innovation, ny viden.

JA Kommentar 2 till LBR kommentar 2: Rasmussen reser frågan om det finns aspekter av verkligheten som inte kan fångas i språket och språkligt grundad begreppsbestämning. Det gör det säkert, t ex en del mystiska upplevelser i meditation, men väldigt mycket kan fångas i språket och språklig begreppsbestämning. För min del räcker detta långt, även om jag också är intresserad av och försöker använda andra vägar, såsom meditation.

Jag håller med Peirce om att abduktion är det enda sättet att skapa verklig innovation. Både deduktion och induktion är mer bundna av sina förutsättningar än abduktion. Men begreppsbestämning utesluter inte abduktion och är i själva verket ofta grundad på en kombination av induktion, deduktion och abduktion.

LBR Kommentar 3: Så mit spørgsmål bliver, hvordan det er muligt at kombinere begrebsbestemmelse som symbolisk med livet som ikonisk (og hvad der ligger uden for index, ikon, symbol som 'en-streget' representamen).

JA Kommentar till LBR kommentar 3: Låt mig först påpeka att semiosen innebär att ikoniska och indexikala dimensioner inkorporeras i de symboliska. Symboler kan t ex bli metaforiska (därmed byggande på ikonicitet, likhet), t.ex. *Han är ett lejon* eller metonymiska, t.ex. *Vår middag igår var fisk* (mat) (Vi kom under middagen (tid), där de två betydelseerna av *middag* bygger på indexikalitet (närhet i rum & tid).

Låt mig också påpeka, som jag också skriver i kapitlet, det utöver symboler finns möjligheten att utgå från index och ikoner i begreppsbildning. Detta gäller människan men i ännu högre grad andra djur än människan.

Om man utgår från språkliga symboler uttömmar detta naturligtvis inte de aspekter av livet som i första hand är avhängiga av indexikal och ikonisk information. Jag ser inga problem med att vi behöver alla tre typerna och gör det hela tiden i min kognition där index, ikoner och symboler genom perception, minne och kommunikation hela tiden interagerar, för det mesta i samverkan, men ibland i konflikt.

LBR Kommentar 4: Hertil kommer så et spørgsmål om muligheden for at fastlægge en annotation for mellemmenneskelig kommunikation - der understøtter innovation og mulighedsformulering. Ligger der allerede i de 'fastlagte' annotationer for forskellige sprog - og måske forskningsfelter - en særlig kategori, der kan pejle og spejle muligheder, vilde tanker, veje i kaos?

JA Kommentar 4 till LBR kommentar 4: Frågan gäller om det går att "fastlägga" en "annotation" som jag tolkar som ett skriftligt standardiserat språk, som stödjer innovation och formulering av möjligheter. De skriftliga versionerna av våra normala naturliga språk är sådana annotationer. Där kan vi uttrycka vilda tankar och vägar i kaos. De kan flexibelt utvidgas genom olika semantiska epistemiska operationer (se Allwood 1989, 1996, 2003), såsom begreppsbestämning, metafor (byggande på ikonicitet) och metonymi (byggande på indexikalitet). Det finns fler. Men det är också värt att notera att olika naturliga språk underlättar eller försvårar uttryckandet av vissa innehåll. Arabiska har fler ord för sandsorter och kvaliteter hos sand än samiska, som i sin tur har flera ord för snö och snösorter.

Alla andra artificiellt skapade annotationer är mer begränsade än de naturliga språkens skriftliga former, även om de kan möjliggöra större koncentration av en viss typ av innehåll, som t ex kemiska, matematiska eller logiska formler.

Vid sidan om symboler finns möjligheter att annotera (standardisera) och abstrahera ikoner i diagram etc. Jag är emellertid tveksam till om detta ger större frihet än symboler, eftersom ikoner till skillnad från symboler kräver någon sorts homomorfi mellan tecken och det som betecknas.

2.3.3 Per Flensburg

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

Först presenteras Per Flensburgs (PF) kommentarer och frågor i sin helhet. Därefter delas kommentaren i stycken vilka kommenteras av Jens Allwood (JA) och efter detta besvaras frågorna.

Per Flensburgs kommentarer och frågor till Jens Allwoods artikel

Din artikel är inte helt enkelt att tränga genom och förstå. Det irriterar mig, för jag borde förstå mer än jag gör. Jag har ju delvis varit inom samma område, men har haft en helt annan terminologi. Det har förresten märkts i våra samtal där vi ofta menar samma sak, men använder olika ord. Främsta skillnaden är väl att jag koncentrerar mig på vad personerna egentligen menar med sina utsagor medan du är mer intresserad av utsagan i sig eller rent av de ingående begreppen.

När det gäller frågan om när begreppsbestämning är lämpligast håller jag med dig om att det är nödvändigt i början och ofta är det så att resultatet av forskningen är antingen nya begrepp eller förfinad bestämning av befintliga. Jag anser faktiskt att stort sett all forskning resulterar i att våra begrepp, som används för att beskriva och identifiera de fenomen som omger oss i världen, förfinas och/eller utökas. Du är inne på samma tanke och försiktigtvis ska man väl inte vara alltför kategorisk, men jag tror faktiskt det gäller för alla vetenskaper. När det gäller definition av begrepp har jag stort sett uteslutande använt mig av stipulativa definitioner. Orsaken är att inom informatiken har det inte funnits någon enhetlig terminologi. Många paper har ungefär det här budskapet: "Information systems desperately need a common terminology! Hereby I invite you to join **my** terminology!" Jag brukar därför i början tala om hur jag definierar de centrala begreppen och i jämförelse/kritik av andra forskares begrepp visar jag att jag känner till dem.

Med detta som utgångspunkt är det intressant att se hur olika vi ser på centrala begrepp. Speciellt har begreppen "data", "information" och "kunskap" varit centrala. En av mina bättre föreläsningar handlar om detta: <http://www.perflensburg.se/Communication2/> Skillnaden i vår uppfattning beror förstås på att vi studerar skilda fenomen i verkligheten, du är dessutom mer teoretisk än jag som stort sett enbart sysslat med empirisk forskning.

Du pratar om kategoriseringar och taxonomier. Detta förser begreppen med en sorts kontext, som gör att man lättare förstår meningen med detta begrepp i ett visst sammanhang. I databassammanhang kallas detta för *ontologier* ett helt felaktigt begrepp, men det är etablerat, så det är inget att göra något åt. Mycket av det som idag kallas systemutveckling innebär att flytta information från ett system till ett annat med bibehållen mening. När man konstruerar en *ontologi* kan den vara både hierarkisk och nätverksorienterad. Det är också viktigt att veta att en *ontologi* är något man kommer överens om, den är inte objektivt given för alla i alla sammanhang. Möjligen kan man säga Porfyros träd är så pass generell att stort sett alla kan vara överens om den.

Fråga 1.

Vad är det för skillnad mellan begreppsbestämning och diskursanalys?

Fråga 2.

Vad är det för skillnad på process och skeende?

Fråga 3.

I avsnitt 9 pratar du om att göra listor av egenskaper, processer, relationer m fl Kan dessa listor nånsin bli kompletta? Om inte, hur gör man urvalet explicit?

Fråga 4.

I avsnitt 9 punkt (iv) beskriver du ett tillvägagångssätt för att identifiera roller i en process. Jag har i en artikel från 1981 beskrivit ett liknande tillvägagångssätt där man genom att komplettera en sats med alla de möjliga tillägg i form av olika objekt, adverbial etc kunde åstadkomma enligt min mening en fullständig beskrivning av en process. Allt som kunde sägas sades. Är detta möjligt? Kan man säga något om en process som inte täcks av de möjliga satsdelarna?

Min metod, som kallades Sokrates-metoden innebar att man med utgångspunkt från ett verb som betecknar en process ställer följande frågor:

Vem <verb>?

Vad <verb><subjekt>?

Åt vem/vad <verb><subjekt>?

När <verb><subjekt>?

Hur <verb><subjekt>?

Var <verb><subjekt>?

I vilken avsikt <verb><subjekt>?

För att få bättre överblick över sammanhanget ställer man två frågor till:

8. Vad krävs för att <verb> ska starta?

9. Vad händer då <verb> är avslutad?

B. Jens Allwood (JA) Svarkommentarer till Per Flensburg (PF)

PF Kommentar 1; Din artikel är inte helt enkelt att tränga genom och förstå. Det irriterar mig, för jag borde förstå mer än jag gör. Jag har ju delvis varit inom samma område, men har haft en helt annan terminologi. Det har förresten märkts i våra samtal där vi ofta menar samma sak, men använder olika ord. Främsta skillnaden är väl att jag koncentrerar mig på vad personerna egentligen menar med sina utsagor medan du är mer intresserad av utsagan i sig eller rent av de ingående begreppen.

JA Kommentar till PF kommentar 1 Jag är uppväxt med tre språk och har hela mitt liv umgått med människor som bryter på olika språk. Man blir då tvungen att försöka förstå vad de menar, även om deras explicita utsagor inte alltid gör detta så lätt. Så jag har fått en hel del övning i detta. Emellertid har jag också en normativ begreppspolis inom mig, när det gäller mer teorirelaterad diskurs. När det gäller teori (särskilt filosofi) ska begreppen uttryckas så väl som möjligt. Det räcker inte att approximera och förstå vad som menas, även om detta är vad som krävs i mer praktiska sammanhang

PF Kommentar 2: När det gäller frågan om när begreppsbestämning är lämpligast håller jag med dig om att det är nödvändigt i början och ofta är det så att resultatet av forskningen är antingen nya begrepp eller förfinad bestämning av befintliga. Jag anser faktiskt att stort sett all forskning resulterar i att våra begrepp, som används för att beskriva och identifiera de fenomen som omger oss i världen, förfinas och/eller utökas. Du är inne på samma tanke och försiktigtvis ska man väl inte vara alltför kategorisk, men jag tror faktiskt det gäller för alla vetenskaper.

JA Kommentar till PF kommentar 2: Jag är enig och tror begreppsbestämning är en metod som behövs i alla vetenskaper.

PF Kommentar 3: När det gäller definition av begrepp har jag stort sett uteslutande använt mig av stipulativa definitioner. Orsaken är att inom informatiken har det inte funnits någon enhetlig terminologi. Många paper har ungefär det här budskapet: "Information systems desperately need a common terminology! Hereby I invite you to join **my** terminology!" Jag brukar därför i början tala om hur jag definierar de centrala begreppen och i jämförelse/kritik av andra forskares begrepp visar jag att jag känner till dem.

JA Kommentar till PF kommentar 3: Jag vet inte om alla dina definitioner varit stipulativa. Bara för att en definition är välmotiverad och kan visas vara adekvatare än andra definitioner betyder inte att den nödvändigtvis är stipulativ. Ordet "stipulativ" brukar användas när det finns en viss godtycklighet i definitionen, men man ändå känner att man vill lägga fast en definition. Detta är inte fallet om man föreslår en välmotiverad definition.

PF Kommentar 4: Med detta som utgångspunkt är det intressant att se hur olika vi ser på centrala begrepp. Speciellt har begreppen "data", "information" och "kunskap" varit centrala. En av mina bättre föreläsningar handlar om detta: <http://www.perflensburg.se/Communication2/> Skillnaden i vår uppfattning beror förstås på att vi studerar skilda fenomen i verkligheten, du är dessutom mer teoretisk än jag som stort sett enbart sysslat med empirisk forskning.

JA Kommentar till PF kommentar 4: Eftersom jag inte exemplifierade med definitioner av "data" och "information" vet jag inte om vi ser på dessa begrepp olika. Eftersom jag inte heller vet vad din definition av "kunskap" är vet jag inte heller om vi skiljer oss där. Min definition är den klassiska

(kunskap = sann, berättigad tro). Jag är inte säker på att vi studerar olika fenomen i verkligheten. Jag har bl. a. sysslat med människa-dator-interaktion och "data mining" (som verkar överlappa starkt med datalingsvistik).

PF Kommentar 5: Du pratar om kategoriseringar och taxonomier. Detta förser begreppen med en sorts kontext, som gör att man lättare förstår meningen med detta begrepp i ett visst sammanhang. I databassammanhang kallas detta för *ontologier* ett helt felaktigt begrepp, men det är etablerat, så det är inget att göra något åt. Mycket av det som idag kallas systemutveckling innebär att flytta information från ett system till ett annat med bibehållen mening. När man konstruerar en *ontologi* kan den vara både hierarkisk och nätverksorienterad. Det är också viktigt att veta att en *ontologi* är något man kommer överens om, den är inte objektivt given för alla i alla sammanhang. Möjligen kan man säga Porfyros träd är så pass generell att stort sett alla kan vara överens om den.

JA Kommentar till PF kommentar 5: Använder ni verkligen "ontologier när ni flyttar information från ett datorsystem till ett annat med bibehållen mening"? Eller är detta bara ett önskemål? Om en taxonomi (ontologi) är "objektivt given" beror på vad som menas med "objektivt". Om "objektivt" betyder "intersubjektivt" så kan detta uppnås just genom att man kommer överens. Jag vet inte om det finns någon allmängiltig klassifikation (taxonomi, ontologi) som täcker allt som existerar. Jag inte sett någon ännu.

Den hierarkiska aristoteliska – neoplatonska (porfyros) organisationen verkar vara svår att undkomma, även om, som jag försökt visa i avsnitt 9, det också finns andra sätt att klassificera betydelser och begrepp (egenskaper, relationer, processer etc).

Jens Allwood – Svar till Per Flensburgs frågor

PF Fråga 1: Vad är det för skillnad mellan begreppsbestämning och diskursanalys?

JA Svar 1 på PF fråga 1: Diskursanalys innefattar alla semantiskt, pragmatiskt, kulturellt etc sätt att analysera en muntlig eller skriftlig diskurs, t ex retorisk eller argumentationsanalytisk. Icke begreppsrealistisk (platonsk) begreppsbestämning kan ses som ett specialfall av diskursanalys.

PF Fråga 2. Vad är det för skillnad på process och skeende?

JA Svar 2 på PF fråga 2: I mitt ramverk innefattar en "process" bara en enda typ av förändring. Medan ett "skeende" kan vara en sekvens eller annan kombination av processer. I detta fall erkänner jag att mina begreppsbestämningar är stipulativa. Både "process" och "skeende" är polysema så det finns andra möjligheter till begreppsbestämning.

PF Fråga 3. I avsnitt 9 pratar du om att göra listor av egenskaper, processer, relationer m fl Kan dessa listor nånsin bli kompletta? Om inte, hur gör man urvalet explicit?

JA Svar 3 på PF fråga 3: Ja, listorna kan bli kompletta relativt en viss textkorpus eller intervjukorpus. Om korpusen är stor kan man använda slumpmässigt eller någon annan typ av urval över de relevanta förekomsterna. Om frågan gäller fullständighet oberoende av empirisk korpus, är svaret troligen nej.

PF Fråga 4. I avsnitt 9, punkt (iv) beskriver du ett tillvägagångssätt för att identifiera roller i en process. Jag har i en artikel från 1981 beskrivit ett liknande tillvägagångssätt där man genom att

komplettera en sats med alla de möjliga tillägg i form av olika objekt, adverbial etc kunde åstadkomma enligt min mening en fullständig beskrivning av en process. Allt som kunde sägas sades. Är detta möjligt? Kan man säga något om en process som inte täcks av de möjliga satsdelarna?

Min metod, som kallades Sokrates-metoden innebar att man med utgångspunkt från ett verb som betecknar en process ställer följande frågor:

Vem <verb>?

Vad <verb><subjekt>?

Åt vem/vad <verb><subjekt>?

När <verb><subjekt>?

Hur <verb><subjekt>?

Var <verb><subjekt>?

I vilken avsikt <verb><subjekt>?

För att få bättre överblick över sammanhanget ställer man två frågor till:

8. Vad krävs för att <verb> ska starta?

9. Vad händer då <verb> är avslutad?

JA svar 4 på PF fråga 4: Något som liknar den metod du beskriver har under 1900-talet föreslagits av Tesnière ("actants") och sedan med stor framgång av Charles Fillmore ("roller") och av mig (1989).

I min version (Allwood 1989, 1999) har jag lyckats hitta ett 20-tal roller. Men listan på roller kan göras mycket längre och är beroende av vad man analyserar. Man bör lägga märke till att det också finns processbestämningar som inte är roller, t ex Pelle sprang *fort*, Pelle sprang *inte*, Pelle gjorde något, *möjligen* sprang han. Varken *fort*, *inte* eller *möjligen* är roller, utan andra typer av bestämningar.

Referenser

Tesnière, Lucien. 2015. *Elements of structural syntax* [English translation of Tesnière 1966]. John Benjamins, Amsterdam.

Fillmore, Charles J. 1970. Subjects, Speakers, and Roles . In *Synthese*. Vol. 21, No. 3/4, Semantics of Natural Language, I (Oct., 1970), pp. 251-274 (24 pages). Springer

Allwood, Jens. 1989. "Om begrepp - deras bestämning, analys och konstruktion", opubl ms. Institutionen för lingvistik, Göteborgs universitet, <http://sskii.gu.se/jens/publications/index.html>

Allwood, Jens. 1999. "Semantics as Meaning Determination with Semantic Epistemic Operations" In Allwood, J. & Gärdenfors, P. (eds.) 1999. *Cognitive Semantics*. Amsterdam: Benjamins. pp. 1-18.

2.3.4 Anders Gustavsson

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

1. Kan begreppsdiskussioner ha en empirisk förankring eller rör det sig uteslutande eller huvudsakligen om filosofiska (abstrakta) diskussioner? En teoretisk lek?

2. Hur hjälper begreppsdiskussioner till vid analys av vetenskapliga problem?

3. Räcker det med att den enskilde forskaren bestämmer sig för att definiera ett begrepp som hon/han använder i undersökningen? Vad vinner forskaren på att vända in och ut på alla tänkbara definitioner och motargument?

4. Vad betyder det för begrepps användningen om forskaren företräder ett subjektivt forskningsideal till skillnad från ett objektiva, dvs att eftersträva att nå fram till en sanning genom undersökningen? Begreppsbestämning är väl subjektiv? Den kan väl inte vara objektiv, t. ex. begreppet kultur?

5. Är det någon idé för forskaren att ha sökande efter sanning som ett mål? Sanning kan vara ett teoretiskt mål, men kan det uppfyllas i konkreta undersökningar? Sanning är väl relativ och föränderlig. Varför skulle man annars fortsätta med forskning?

6. Vad säger författaren om tankegångar att verkligheten i stället för att vara sann utgör en social konstruktion? Ta t. ex. begreppet kön som diskuterats bl. a. inom humaniora. Är biologiskt kön sant eller socialt konstruerat? Kan genusforskning i detta avseende vara vetenskap eller snarast en (politisk) åsikt som forskaren företräder och som styr forskningens resultat? Här kommer vi in på en mycket brännande samhällspolitisk och forskningspolitisk fråga.

B. Jens Allwood (JA) Svar till Anders Gustavsson (AG)

AG Fråga 1: Kan begreppsdiskussioner ha en empirisk förankring eller rör det sig uteslutande eller huvudsakligen om filosofiska (abstrakta) diskussioner? En teoretisk lek?

JA Svar 1 på AG fråga 1: Ja, sista delen av mitt kapitel handlar om empirisk förankring genom analys av betydelsepotentialer som bygger på analys av det/se ord som uttrycker begreppet i ett stort språkligt material. Denna typ av analys ger alltså en bild av hur begreppet uppfattas i ett visst språksamfund, dvs hur det troligen uppfattas av människorna i den kultur som använder språket.

Även om man inte använder korpusmaterial, utan på klassiskt manér reflekterar utifrån egna erfarenheter och läsning av relevant litteratur, är dessa erfarenheter och även de erfarenheter andra begreppsforskare haft också oftast empiriskt förankrade av dem.

Huruvida man ska betrakta filosofiska diskussioner och begreppsanalys som en "teoretisk lek" är oklart. Ofta kräver begreppsanalys (och även filosofiska diskussioner) för att bli bra, ganska stor ansträngning som kanske inte är helt förenlig med det vi brukar tänka på som lek. Dessutom bör man inte utan vidare förkasta leken som inspiration. Se Huizingas bok "Homo Ludens".

AG fråga 2: Hur hjälper begreppsdiskussioner till vid analys av vetenskapliga problem?

JA svar 2 på AG fråga 2: Artikeln ger ett svar på denna fråga. Men för att kortfattat rekapitulera. Om man orkar genomföra analysen hjälper begreppsanalys till att minska oklarhet eller förvirring hos en forskare över vad hon/han egentligen håller på med.

Den minskar också risken för missförstånd och brist på förståelse hos andra forskare, om de sätter sig in i analysen.

AG Fråga 3: Räcker det med att den enskilde forskaren bestämmer sig för att definiera ett begrepp som hon/han använder i undersökningen? Vad vinner forskaren på att vända in och ut på alla tänkbara definitioner och motargument?

JA svar 3 på AG fråga 3: Om det räcker med att definiera ett begrepp eller om det krävs definitioner av flera begrepp beror på vad man håller på att utforska. Det bör naturligtvis för det mesta vara ett eller flera centrala begrepp eller åtminstone begrepp som har betydelse för analysen. Men kanske frågan gäller om forskaren själv kan bestämma om en begreppsanalys vore till hjälp eller om någon annan kollega, överordnad först ska be om detta. Det räcker helt klart med att forskaren själv bestämmer sig för att göra analysen.

Vad forskaren vinner är klarhet och en minskning av risken av att i skrift och tanke producera innehåll som lämnar forskaren själv eller läsarna med många frågor om vad författaren egentligen säger, och därför i sista hand därför inte är av så stort värde.

AG Fråga 4: Vad betyder det för begrepps användningen om forskaren företräder ett subjektivt forskningsideal till skillnad från ett objektivt, dvs att eftersträva att nå fram till en sanning genom undersökningen? Begreppsbestämning är väl subjektiv? Den kan väl inte vara objektiv, t. ex. begreppet kultur?

JA svar 4 på AG fråga 4: Vad är ett "subjektivt och objektivt forskningsideal"? Betyder "subjektivt" att vad som produceras bara behöver vara av intresse för den som producerar det? Betyder det att ingen annan har chans att argumentera emot och att undersöka om det som påstås stämmer?

Betyder "objektivt" att det är "intersubjektivt", dvs att andra än författaren skulle komma fram till samma slutsatser om de försöker lösa samma problem och/eller har tillgång till samma empiriska utgångspunkter? I så fall är svaret att: redan att uttrycka sina tankar i skrift är en strävan efter intersubjektivitet (objektivitet), och dessutom utan tvekan en målsättning för begreppsanalys, även om en del analyser är komplicerade, så att det är svårt att nå längre än till subjektiv tillfredsställelse. Man skulle kunna säga att med hjälp av metodiska hjälpmedel, som "nödvändiga och tillräckliga villkor" för definitioner och normativa krav på taxonomier, strävar man både subjektivt och intersubjektivt efter "korrespondens" d.v.s. (överensstämmelse med verkligheten (sanning) och "koherens" (motsägelsefrihet – inga motexempel).

Men både "subjektiv" och "objektiv" kan betyda andra saker, t. ex. används det hos vissa författare för skillnaden mellan ontologisk "idealism" (subjektivt) och ontologisk "realism" (objektivt). Begreppsanalys är neutral i förhållande till denna fråga och kan användas av både ontologiska "idealister" och ontologiska "realister".

När det gäller om begreppsanalys syftar till att försöka nå fram till sanningen är svaret därför (självkänt) ja. Detta är vetenskapens syfte. Här är det viktigt att komma ihåg att "en sanning" oftast betyder "en uppfattning (eller ett påstående) man tror vara sann", medan när jag ovan skriver "sanningen", detta innebär att det man föreslår som beskrivning/förklaring ska stämma med (korrespondera mot) hur det man beskriver/förklarar/förstår faktiskt fungerar. I begreppsanalys bör man sträva efter båda dessa. Varje begreppsanalys bör vara "en sanning" i betydelsen något jag tror vara sant. Varje begreppsanalys bör också vara frukten av ett försök att uttrycka något som är sant (har korrespondens och koherens).

Så i den mest sannolika betydelsen av "subjektiv" är begreppsanalys inte bara "subjektiv". Den syftar även till att vara "intersubjektiv". I den ontologiska betydelsen är den neutral. I ytterligare andra betydelser vill jag gärna se dem innan jag svarar.

Om analysen accepteras som korrekt av andra forskare är den alltså intersubjektiv (objektiv). Detta gäller naturligtvis också kulturbegreppet, som är omdebatterat både när det gäller korrekthet och lämplighet av omfång. Att något är omdebatterat betyder inte att man kan utesluta att någon av de uppfattningar som förs fram är korrekt/mest korrekt.

AG Fråga 5: Är det någon idé för forskaren att ha sökande efter sanning som ett mål? Sanning kan vara ett teoretiskt mål, men kan det uppfyllas i konkreta undersökningar? Sanning är väl relativ och föränderlig. Varför skulle man annars fortsätta med forskning?

JA svar 5 på AG fråga 5: Ja, det är stor idé för forskare att ha sökande efter sanning som mål. Annars förfaller vetenskap till roliga/intressanta/gripande historier. Även om sanning förblir en "regulativ idé" (teoretiskt mål), som man inte är säker på att man någonsin verkligen nått fram till, är det, det enda mål vi känner till för att motivera vår nyfikenhet på verklighetens natur och för att dessutom motivera enskilda forskare att kritisera etablerade teorier och föra fram nya och förhoppningsvis sannare teori i strid med etablerad tro.

Din nästa mening är åter flertydig. Ja det är korrekt att vad vi tror är sant är föränderligt och relativt t. ex. beroende av hur mycket information vi har om verkligheten. Men detta innebär inte att "sanningen" är relativ eller föränderlig. Om det är sant att *det regnade igår* är det fortfarande nu sant att *det regnade igår*, vilket naturligtvis inte innebär att det är sant att det regnar idag. Ett påståendes sanning, t ex *det regnar*, är sant relativt (tidpunkt och plats) d.v.s. den tolkning det får. Så att specificera tolkning (t ex genom begreppsanalys) är väsentligt om man ska uttrycka något bestämt om verkligheten.

Nu till sista meningen. Man fortsätter med forskning för att söka sanning. Vad jag tror är sant idag, är kanske inte det samma som jag trodde igår och kanske inte detsamma som jag kommer att tro imorgon. Vad jag tror är sant är hela tiden sant, relativt den information jag har tillgänglig och min förmåga att resonera.

AG Fråga 6: Vad säger författaren om tankegångar att verkligheten i stället för att vara sann utgör en social konstruktion? Ta t. ex. begreppet kön som diskuterats bl. a. inom humaniora. Är biologiskt kön sant eller socialt konstruerat? Kan genusforskning i detta avseende vara vetenskap eller snarast en (politisk) åsikt som forskaren företräder och som styr forskningens resultat? Här kommer vi in på en mycket brännande samhällspolitisk och forskningspolitisk fråga.

JA svar 6 på AG fråga 6: Uppfattningen att verkligheten är en social konstruktion är troligen i de flesta fall återigen ett exempel på ett felaktigt resonemang. Från det faktum att människan successivt upptäcker, beskriver, förklarar, förstår olika drag i verkligheten (och att dessa beskrivningar, som kan ses som konstruktioner av människor, blir socialt spridda och accepterade) följer inte att det som beskrivs, förklaras och förstås är socialt.

Av att vi successivt förbättrat vår beskrivning, förklaring och förståelse av solen, följer inte att solen är en social konstruktion. Möjligen kan man konstatera att de av våra beskrivningar och förklaringar som är allmänt spridda är populära men solen påverkas troligen inte av detta. Ibland är dock det vi beskriver, förklarar/förstår socialt, dvs en social del av verkligheten, t ex ett politiskt system som faktiskt skulle kunna påverkas av vår beskrivning. Vi beskriver då en social konstruktion, men av detta följer inte att allt vi beskriver är sociala konstruktioner.

En del fenomen är komplexa och kan beskrivas ur flera perspektiv, t ex biologiskt och socialt. En stad kan t.ex. beskrivas ur fysiskt, kemiskt, biologiskt och socialt perspektiv. Stadsplanen är sannolikt en social konstruktion som sedan realiserar fysiskt och kemiskt. Staden bebos också av människor som bl. a. har en biologisk och en social sida.

"Kön" verkar vara ett komplext begrepp, som kan studeras ur, i första hand ett socialt och biologiskt perspektiv, men kanske även ur fysiskt och kemiskt perspektiv.

Att lägga samman perspektiv till en komplex helhet är för mig en av de mest intressanta vetenskapliga uppgifterna, både för begreppsanalys och tvärvetenskap.

Biologiskt kön är i huvudsak biologiskt "konstruerat" och socialt kön är i huvudsak socialt "konstruerat", men de två processerna påverkar varandra på intressanta sätt och behöver fortfarande kombineras i en korrekt gemensam modell.

Vad jag hittills sett av "genusforskning" har mest varit en politisk plädering för ett ökat fokus på kvinnors rätt till uppmärksamhet och makt. Förutom politiska resultat har detta i vissa fall t.ex. lett till att vi fått bättre information om kvinnors roll i historien eller om sjukdomar som drabbar kvinnor mer än män. Det handlar alltså om en ideologi för att politiskt främja det man tror vara kvinnors intresse. Självklart är detta åsikter och målsättningar som genusforskarna företräder och styr deras resultat. I viss mån kan detta också sägas om en blomsterbotaniker, som bara studerar blommor och vad som är bra eller dåligt för blommor, även om det här kanske inte finns en lika tydlig politisk agenda som styr.

För mig visar detta vi hur vi med begreppsanslysens hjälp troligen kan öka vår förståelse av denna och andra brännande samhällspolitiska och forskningspolitiska frågor.

Referenser

Huizinga, J. (1949). *Homo Ludens: A Study of the Play-Element of Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.

12.2.5 KG Hammarlund

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

KG Hammarlund (KGH) skriver först en kommentar som presenteras i sin helhet. Därefter delas kommentaren i stycken vilka kommenteras av Jens Allwood (JA).

KG Hammarlunds kommentarer till Jens Allwoods artikel

Jag instämmer i vad du skriver om begrepp som grunden för de flesta vetenskaper vilket också understryker vikten av att förstå begreppens roll i den vetenskapliga processen. I utvecklandet av en sådan förståelse spelar både begreppsbeskrivning och begreppsanalys en viktig roll.

Inom historiedidaktiken, särskilt inom den angloamerikanska tradition som betonar det historiska tänkandets betydelse, görs ofta en distinktion mellan två begreppskategorier. De har beskrivits som å ena sidan *first order* eller *substantive concepts*, å andra sidan *second order* eller *procedural concepts* (Lee & Shemilt 2003, Lévesque 2008). Stoffbegrepp och procedurbegrepp är tänkbara svenska översättningar.

Stoffbegrepp är de begrepp som samlar och kategoriserar partikulära data, begrepp som "stat", "monarki", "feodalism" – den historiska berättelsens byggstenar. Processbegreppen berör relationen mellan dessa data. Hit hör begrepp (och begreppspar) som "kausaltitet", "signifikans", "kontinuitet/förändring". Det är dessa begrepp som gör en berättelse av de data som ryms under stoffbegreppens etiketter. När byggstenarna binds samman av kausalsamband får berättelsen en temporal dimension som gör det meningsfullt att analysera förlopp i termer av likhet och skillnad, kontinuitet och förändring.

Förmågan att tänka historiskt är i denna didaktiska tradition knuten till förståelsen av såväl stoffbegrepp som processbegrepp – och förståelsen av skillnaden mellan dem. Att memorera de orsaker till franska revolutionen som räknas upp i läroboken gör det möjligt att svara på provfrågor som "Räkna upp de tre viktigaste orsakerna till franska revolutionen" – men det är något annat än att förstå vad orsakssamband är.

Att beskriva och precisera stoffbegrepp (kategoriseringar, operationaliseringar) är vanligt i historisk forskning. Processbegreppen, skriver Stéphane Lévesque, blir sällan föremål för en lika utförlig genomgång. De förblir därför ofta dolda, i forskningen och än mer så i skolans läroböcker. Det leder i sin tur till det naiva antagandet att de inte påverkar historiska undersökningar och därför inte förtjänar närmare studium (Lévesque 2008 s 30).

Jag föreställer mig att distinktionen mellan stoff- och processbegrepp, liksom synliggörandet av de senare, kan ha ett värde inte enbart inom historievetenskap. Jag tar gärna del av dina tankar kring detta. Ser du till exempel någon skillnad i hur de olika begreppstyperna bäst beskrivs och? En tanke är att det delmoment i en fördjupad betydelsebestämning som du beskriver som analys av betydelserelationer i kontext får en central roll, kanske också kommer att se lite annorlunda ut, när man granskar processbegrepp jämfört med stoffbegrepp.

Referenser:

Lee, Peter & Denis Shemilt: 'A Scaffold, not a Cage'. *Teaching History* nr 113 (2003), s 13-23.

Lévesque, Stéphane: *Thinking Historically: Educating Students for the Twenty-First Century*

B. Jens Allwood (JA) Svar och kommentarer till KG Hammarlund (KGH)

KGH Kommentar 1: Jag instämmer i vad du skriver om begrepp som grunden för de flesta vetenskaper vilket också understryker vikten av att förstå begreppens roll i den vetenskapliga processen. I utvecklandet av en sådan förståelse spelar både begreppsbeskrivning och begreppsanalys en viktig roll.

Inom historiedidaktiken, särskilt inom den angloamerikanska tradition som betonar det historiska tänkandets betydelse, görs ofta en distinktion mellan två begreppskategorier. De har beskrivits som å ena sidan *first order* eller *substantive concepts*, å andra sidan *second order* eller *procedural concepts* (Lee & Shemilt 2003, Lévesque 2008). Stoffbegrepp och procedurbegrepp är tänkbara svenska översättningar.

Stoffbegrepp är de begrepp som samlar och kategoriserar partikulära data, begrepp som "stat", "monarki", "feodalism" – den historiska berättelsens byggstenar. Processbegreppen berör relationen mellan dessa data. Hit hör begrepp (och begreppspar) som "kauslighet", "signifikans", "kontinuitet/förändring". Det är dessa begrepp som gör en berättelse av de data som ryms under stoffbegreppens etiketter. När byggstenarna binds samman av kausalsamband får berättelsen en temporal dimension som gör det meningsfullt att analysera förlopp i termer av likhet och skillnad, kontinuitet och förändring.

JA Kommentar 1 till KGH kommentar 1: Den historiedidaktiska distinktionen mellan "substantive concepts" och "practical concepts" kan säkert vara ett bra hjälpmedel i historieundervisning.

I mitt ramverk, som gäller begreppsbestämning i vid mening (avsnitt 9) i relation till betydelsepotentialer skulle jag först konstatera att alla de begrepp du exemplifierar med ("kauslighet", "kontinuitet/förändring" och "signifikans"), utgör reifieringar (genom

nominaliseringar) av underliggande kategorier, som entiteter, tillstånd, skeenden, processer, egenskaper. Sedan skulle jag försöka hitta några egenskaper som är gemensamma för var och en av de två typerna av begrepp. "Kausalitet" och "kontinuitet/förändring" verkar ju ha att göra med förändring, men jag skulle ha lite svårigheter med "signifikans", som verkar ha lika stor relevans för "stoff" som "procedur".

KGH Kommentar 2: Förmågan att tänka historiskt är i denna didaktiska tradition knuten till förståelsen av såväl stoffbegrepp som processbegrepp – och förståelsen av skillnaden mellan dem. Att memorera de orsaker till franska revolutionen som räknas upp i läroboken gör det möjligt att svara på provfrågor som "Räkna upp de tre viktigaste orsakerna till franska revolutionen" – men det är något annat än att förstå vad orsakssamband är.

JA Kommentar 2 till KGH kommentar 2: Jag håller med om att det är svårt att förstå vad "orsakssamband" är. Det har vi kämpat med åtminstone sedan Aristoteles fyra orsaksbegrepp och David Humes kritik av kausalitet.

KGH Kommentar 3: Att beskriva och precisera stoffbegrepp (kategoriseringar, operationaliseringar) är vanligt i historisk forskning. Processbegreppen, skriver Stéphane Lévesque, blir sällan föremål för en lika utförlig genomgång. De förblir därför ofta dolda, i forskningen och än mer så i skolans läroböcker. Det leder i sin tur till det naiva antagandet att de inte påverkar historiska undersökningar och därför inte förtjänar närmare studium (Lévesque 2008 s 30).

Jag föreställer mig att distinktionen mellan stoff- och processbegrepp, liksom synliggörandet av de senare, kan ha ett värde inte enbart inom historievetenskap. Jag tar gärna del av dina tankar kring detta. Ser du till exempel någon skillnad i hur de olika begreppstyperna bäst beskrivs och? En tanke är att det delmoment i en fördjupad betydelsebestämning som du beskriver som analys av betydelserelationer i kontext får en central roll, kanske också kommer att se lite annorlunda ut, när man granskar processbegrepp jämfört med

JA Kommentar till KGH kommentar 3: Eftersom jag är lite osäker på vad som ingår i "stoffbegrepp" och i "procedurbegrepp" vet jag inte hur lätt det är att överföra distinktionen till andra vetenskaper.

Själv brukar jag operera med följande kategorier: entiteter, egenskaper, processer, relationer, tillstånd, skeenden och komplexa kombinationer av dessa (t ex egenskaper hos processer (kontinuitet/diskontinuitet) eller egenskaper hos tillstånd, t ex stabilt/instabilt). Så en överföring från historiedidaktik till andra discipliner skulle nog kräva lite förändring av analysen.

2.3.5 Ulf Persson

Kommentarer och frågor till Jens Allwood (JA) från Ulf Persson (UP) med svarskommentarer

Ulf Persson har skrivit löpande kommentarer till Jens Allwoods text. Följande texten är kommentarerna strukturerade i samma ämnen som texten och avslutas med två frågor. Eftersom texten är ganska omfattande presenteras inte kommentarerna i sin helhet först, utan delas direkt i stycken vilka kommenteras av Jens Allwood och därefter besvaras frågorna.

Ulf Perssons löpande kommentarer och Jens Allwoods svarscommentarer

UP Kommentar 1: Mamma och Pappa kan först ses som egennamn och referera till specifika personer. Längre fram inser barnet att de är funktioner, d.v.s. att varje individ har en pappa (far) och en mamma (mor) och kan sedan utföra kompositioner som farfar, farmor, morfar, mormor etc. Det svenska beteckningssystemet är väl ägnat detta (man upptäcker icke-kommutativitet (farmor =! morfar) och associativitet (far(morfar)= (farmor)far). Jag har en klar minnesbild över när jag tog detta steg i 2-3 årsåldern. Sedan kanske man kan argumentera att begreppen far, mor är hårdvirade i den mänskliga hjärnan och att barnet instinktivt söker de personer som kan ta rollen av far och mor). Detta att alla de språk jag känner till förutom svenskan inte gör denna distinktion (utan otympliga omskrivningar) finner jag stötande. Grandfather, men vilken för guds skull. Däremot finner jag det inte stötande att höra talas om kusiner utan att veta om det är på moderns eller faderns sida, eftersom vi inte heller på svenskan gör denna distinktion. (det blir lite klumpigt att referera till farbrorson för att inte nämna farfarsonson som även kan beteckna en själv.

JA Kommentar till UP kommentar.1: Din kommentar illustrerar problemen med att oberoende av barnspråksstudier eller tillräckligt många studier av världens språkliga mångfald diskutera språk. Barnspråksforskning visar att barn både övergeneraliserar och undergeneraliserar. En del barn använder först *pappa* om vuxna manliga individer och först senare som en sorts egennamn. En del språk generaliserar *far* till att betyda vuxna manliga individer, ungefär som vi på svenska tidigare gjorde med *mor* (äldre kvinnor), *bror* (kollegor) eller *farbror* (vuxna män) på svenska.

UP Kommentar 2: Begreppet anamnes är mycket intressant. Vid första påseendet kan det framstå som rena mystiken för att inte säga vidskepelse, men upplevelsen om att återupptäcka något förborgat är mycket stark. T.ex. att förstå ett matematiskt bevis. Det betonar att kunskap är något annat en ren information, att det är något man gjort sitt eget och införlivat i sig själv, därav illusionen att det alltid ha funnits inom en. Som matematiker har man ibland haft illusionen att man funnit på något själv för att sedan inse att man faktiskt läst det eller fått det berättat för sig, vilket är just därför att man internaliserat sig. Den framstående logikern och platonisten Gödel hävdade att oavgörbarheten av så många av de naturliga frågeställningarna i mängdläran beror på att vi inte funnit de rätta axiomen ännu. När vi väl gjort detta skulle vi genast känna igen dem som de naturliga och frågan om kontinuumhypotesen skulle få ett definitivt svar och inte bero på olika formella axiomsystem. Detta är anamnes om något!

Konceptualismen förefaller mig vara anamnes utan den konkreta bokstavliga tolkningen därav som Platon skulle finna otillbörligt naiv. Aristoteles tolkning av formvärlden synes mig något prosaisk och därmed något besudlad och degenererad, som en ballong som man stuckit hål i. Vad kritiker av Platon bortser ifrån är ironikern Platon som bara förväntar sig att dumbommar skall ta honom bokstavligt. (Ett slående exempel på detta är de platoniska halvorna som var menat som ett grovt skämt)

JA Kommentar till UP kommentar 2: Jag håller med om att något i stil med "anamnes" (vad det nu är) ibland kan gripa en och att då ibland man hamnar i något som ibland kallats "flow". Det är en trevlig upplevelse. I förhållande till detta är Aristoteles mer prosaisk och mindre fantasieggande.

UP Kommentar 3: Jag fick en gång en förklaring på skillnaden mellan nominalism och platonism i matematiken. Givet en mängd så anordnar platonikern dess potensmängd (mängden av alla delmängder) medan nominalisten förnekar en sådan, delmängderna konstrueras efterhand vid behov. En skål med tio kulor presenteras. Nominalisten ser tio kulor i skålen, punkt slut, medan platonisten även ser $2^{10}=1024$ delmängder av kulor (och 2^{1024} delmängder av delmängder

etc). Kulor är materialistiska objekt de har utsträckning i rummet men inkräktar inte på varandra. Delmängderna däremot inkräktar på varandra, åtminstone om de är inneslutna i skålen, och dess utsträckningar är inte beständiga när kulorna sprids ut i rummet. En samling presidenter bestående av (Clinton, Bush Jr, Trump) kan ges en kort och koncis beskrivning genom Presidenter födda 1946, men det finns 46 presidenter och drygt 64 biljoner delmängder av dessa, försök att ge var och en av dem en naturlig beskrivning (nomen) d.v.s. ge något som de och bara de delar utan att helt enkelt lista dem.

JA Kommentar till UP kommentar 3: Din beskrivning av nominalism i matematiken är inte en jag känner igen. En nominalistisk beskrivning av matematiken skulle, som jag ser det, helt enkelt gå ut på att matematiken konstitueras av det matematiska språket, speciellt de matematiska skriftliga annotationerna. Glöm de platoniska denotationerna. Nominalism innebär inte så vitt jag vet att man inte kan använda uttryck av typ: *3 män* utan i stället måste räkna upp dem med namn. Nominalism är inte det samma som reduktion av allmänbegrepp till instanser. Det finns koncept (begrepp) även om de inte är platoniska utan kognitiva.

UP Kommentar 4: Det vore instruktivt att ge konkreta exempel på begreppsbildning med enbart ikoniskt eller indexiskt ursprung och förklara varför gränsen mellan konceptualism och nominalism är flytande, liksom utförligare redovisa Peirces ikoner och index.

JA Kommentar till UP kommentar 4: Fåglar som hittar vägen till sitt bo har ett indexiskt begrepp om boet. Det aktiveras gradvis och kontextuellt. Hundar som drömmer om att jaga harar har troligen ikoniska begrepp. Index aktiverar information genom närhet, ikoner genom likhet.

Gränsen mellan konceptualism och nominalism är flytande, eftersom ord utan betydelse (blotta akustiska vibrationer eller streck på papper) knappast kan vara rimliga som kandidater för att vara begrepp. Ord med betydelser är däremot möjliga som sådana kandidater. Men vad är en betydelse? Ja, den konceptualistiska teorin är att det är ett kognitivt innehåll som binds samman med akustiska vibrationer eller streck på papper, så det går knappast att vara nominalist utan att också vara konceptualist. Konceptualist kan man däremot vara utan språk, genom förankring i ikoner och index. Konceptualismen skiljer sig också från nominalismen genom att stöda både utvecklande av gamla begrepp bort från det vanliga språkbruket och skapande av nya begrepp med nya språkliga uttryck grundade i empiri eller i kognition och förnuft.

UP Kommentar 5: Begreppet positivist används ofta i nedsättande betydelse. Är det då en fråga om logisk positivism (som i Wienerkretsen) eller sociologisk? (Comte ansåg att vi aldrig skulle kunna fastställa stjärnors kemiska sammansättning). Popper avfärdades som positivist av Adorno och Habermas och var rasande.

JA Kommentar till UP kommentar 5: Det verkar finnas flera "positivism" begrepp: Comtes, den logiska positivismens och samhällsvetenskapens. Det är oklart vad de tre har gemensamt. I samhällsvetenskapen har "positivism" blivit ett negativt laddat begrepp använt av dem som förespråkar s.k. "kvalitativ metod", eftersom de hävdar att det de kallar "positivism" enbart är fokuserad på kvantitativa data om mänskligt liv. Jag vet inte riktigt varför Popper avfärdades som "positivist" av Adorno och Habermas och heller inte vilken tolkning av "positivism" som eventuellt avsågs av dem.

UP Kommentar 6: Ur en formell logisk synpunkt är en definition endast en konvention. Vem som helst kan komma upp med en definition. En definition på en funktion kan vara att man till varje

element i utgångsmängden anordnar ett element i värdemängden. I en mer platonisk mening finns som sagt vad begreppet och problemet är att finna en formulering som täcker begreppet. Att finna en definition är således en upptäckt och något av en bedrift. Finns begreppet intelligens? De flesta av oss har en intuitiv känsla för detta begrepp och därmed blir frågan huruvida intelligenstester mäter intelligens (och huruvida IQ har någon reell innebörd) högst relevant. En lösning, som inte är någon lösning, är att hävda att intelligens är något som mäts av intelligenstest, och gör frågan till en tautologi. Men detta hindrar oss inte från att fortfarande ha en intuitiv känsla för intelligens och de som konstruerar intelligenstester har uppenbarligen denna intuitiva känsla i åtanke annars skulle de helt enkelt kunna göra dem på måfå och bespara sig mycket tankemöda. Detta är uppenbarligen en fråga om en stipulativ definition.

Begreppet kunskap har missbrukats i så många sammanhang att det fyller mig med vämjelse. Vulgäruppfattningen av kunskap är information som man matas med. Att gå i skolan innebär att suga åt sig kunskap (plugga) och helst skulle man vilja ta kunskapen i form av tabletter och svälja och låta magen göra resten. Detta är en syn på kunskap som har präglat många pedagoger och ligger bakom synen att alla har rätt till utbildning på samma sätt som man har rätt till medicinsk vård och rent vatten, eller att vi kan alla bli experter bara vi stoppar i oss kunskap under 10 000 timmar. Kunskap har att göra med anamnes d.v.s. göra kunskapen till en del av sig själv (så tabletterna är inte så dumt, men istället för att låta magen göra arbetet får man bekväma sig att göra det själv).

JA Kommentar till UP kommentar 6: "Kunskap" är för mig "sann berättigad tro" och eftersom jag ännu inte blivit riktigt säker på att det jag tror är sant nöjer jag mig i praktiken med "berättigad tro". Eftersom jag inte är platonist utan skeptiker i Pyrrhons anda, kan jag bara konstatera att även om "anamnes" vore trevligt, har jag tyvärr inte haft tillräckligt många sådana upplevelser för att bli "dogmatiker" (vilket är vad skeptikerna brukar kalla dem som tror de vet något säkert).

UP 7 Kommentar 7: Det påminner om definitionen av människa som en naken tvåbent varelse, varvid någon plockar en höna och håller upp till beskådande. Evolutionstanken (som den är klarast utformad av Darwin) visar att man inte kan dela upp organismer i arter om den skall ha egenskapen att avkomman av två artfränder tillhör samma art, eller att endast organismer av samma art kan ha gemensam avkomma. Matematiskt talar man om ekvivalensklasser och en uppdelning av disjunkta sådana. (Det har att göra med ekvivalensrelationer, reflexiva, symmetriska och transitiva). Detta är vad en kategoriuppdelning handlar om. En kategoriuppdelning av organismer blir således omöjlig p.g.a. evolutionen, men situationen med nu levande organismer är en helt annan sak, då behöver man inte bekymra sig om långa kedjor av anfäder.

JA Kommentar till UP kommentar 7: Det verkar som om matematiken tillhandahåller ett abstrakt exakt ideal som man eventuellt försökt närma sig, i empiriska vetenskaper som biologi.

UP Kommentar 8: Platonismen har ofta anförts såsom stridande mot evolutionsteorin, detta är återigen en naiv och stelbent bokstavlig tolkning. De olika arterna skall inte ses som biologiska begrepp, mer platonska begrepp inom biologin är sådana som predatorer och bytesdjur. Inom matematiken ändras begreppen, ett elementärt exempel är vad som menas med ett tal, naturliga tal, negativa tal, reella tal, komplexa tal, kvaternioner, oktaver.... Intressantare är funktionsbegreppet som evolverat. Som Gödel påpekade det gäller att finna det rätta eviga begreppet, och utvecklingen kan ses som ett gradvis närmande till detta ideal. Detta förekommer ju även inom naturvetenskapen, oxidering har numera inte något specifikt med syre att göra, men var så ursprungligen, bad som hänt är att den underliggande mekanismen har lyfts fram. Exempelen är många inom matematiken. Begreppen framträder mer och mer synligt.

JA Kommentar till UP kommentar 8: Det vore underligt om platonism både skulle innebära eviga, oföränderliga rätta begrepp (Gödel) och gradvis förändring och förfining av samma begrepp. Alternativet är att platonismen inte är förenlig med begreppsförändring utan med ett successivt skapande av nya begrepp. Naturliga tal, negativa tal och komplexa tal är olika talbegrepp. Eventuellt utgör de också en ekvivalensklass "tal", som motsvarar ett platonskt begrepp, vars instanser vi successivt upptäcker. Begreppen förändrar sig alltså inte gradvis, utan vi upptäcker fler och fler begrepp, vilka vi, i och för sig, kan öka vår förståelse av. Om vi skulle anta föränderliga begrepp skulle detta ställa en del frågor om förändringsmekanismer i begreppens värld, som en platonist kanske inte kan svara på.

UP Kommentar 9: Stolar och bord kan se mycket olika ut men ändå tenderar vi att känna igen dem när man ser dem. Detta måste ha något med sammanhang och funktion att göra. Om man skall i förväg försöka ge tillräckliga och nödvändiga villkor för att något skall vara en stol, kan man lätt komma på något vi skulle identifiera som stol, men som inte skulle passa. Sedan är allt flytande, en sten kan tjänstgöra som stol, liksom en trave med böcker. Att säga att dessa inte var designade att sitta på kan upplevas som bestickande men nya svårigheter uppstår, en stol kan tillverkas som ett rent prydnadsföremål. Egenskaperna (i),(ii),(iii) beskrivs enklast och naturligtast matematiskt via ekvivalensklasser och motsvarande partitioner.

JA Kommentar till UP kommentar 9: Jag tror inte allt är flytande bara för att en artefakt som stol ofta bör ges funktionella definitioner. Vi kan också använda kvalificerande adjektiv "funktionell stol", "designad stol" etc och till slut få en disjunktiv definition med överlappande ekvivalensklasser.

UP Kommentar 10: "Arbetsamt" är förknippat med arbete och ger detta därmed en negativ klang. Att ta sig upp ur sängen är arbetsamt, men knappas ansett som arbete och mycket sällan som avlönat arbete. Men att inom hemvården hjälpa någon att ta sig upp ur sängen anses som arbete t.o.m. avlönat sådant. Arbete måste tydligen förknippas med något socialt, att något utförs som inte bara tjänar individen (men skall samlag anses som arbete? Ja i vissa fall ofta avlönat men i viss mening förknippat med något olagligt). Att vara pappa ansågs inte vara ett arbete, men nu förekommer pappaledighet, vilket inte innebär att vara ledig från att vara pappa utan tvärtom. Sedan har vi begreppet arbetsfri inkomst, som i finansspekulationer. Är en sådan inkomst oberättigad? Det hävdas att investeringar föregås av kunskapsinhämtning och att detta utgör ett arbete. I så fall ett arbete som inte sällan inte står i proportion till ersättningen. Vidare anses att själva risktagandet i för sig berättigar till vinst, men utgör risktagande ett arbete?

JA Kommentar 10 till UP kommentar 10: Ja, att definiera "arbete" och "arbetsamt" kräver eftertanke och "arbete". Din kommentar exemplifierar en typisk process när man försöker bestämma ett begrepp. Så många exempel som möjligt och sedan försök till gruppering och överblick.

UP Kommentar 11: Definitionerna som ges på sanning är cirkulära (eller tautologiska). Popper tar Tarskis definition på sanning mycket allvarligt, den att något skall överensstämma med de faktiska förhållandena (korrespondensteorin). Jag är inte lika imponerad, men som Popper påpekar det är en definition av sanning, inte ett kriterium. Att söka sanningen är inte lätt. Kan varje definition på sanning visa sig bristfällig. Att något är sant om det är nyttigt, men är det sant att det är nyttigt? Spelar ingen roll huvudsaken är att det är nyttigt att det är nyttigt, men är det nyttigt att det är nyttigt att det är nyttigt.....

JA Kommentar till UP kommentar 11: Definitionsfloran är inte cirkulär eller tautologisk. Något (ett omdöme, påstående, teori) som är koherent, nyttigt eller populärt behöver inte vara sant. Det finns gott om exempel som visar detta. Den enda definitionen som ligger nära tautologi utan att vara det, är korrespondens. Men så borde det ju vara. Ja, självreferens kan vara roligt att fundera på.

UP Kommentar 12: Kanske man skall definiera Sanning (med stort S) som Gud! Mycket blir då klart i religionen med denna ytterst abstrakta tolkning. Uppmaningen att 'Du skall älska Sanningen över allt annat' blir då inte ett uttryck för egotism (hos Sanningen, som inte älskar någon, speciellt inte sig själv). Eller att 'Sök Sanningen (och du skall finna den)!' kan ses som ett motto för vetenskapen. Platon tror på en Sanning, post-modernisten tror inte på en sanning. Är påståendet 'Det finns inga sanningar' sant eller falskt? St. Augustinus och senare filosofen Bolzano utvecklade detta till att postulera Sanningar. Vi börjar nu närma oss Anselms Gudsbevis.

JA Kommentar till UP kommentar 12 från UP: För mig är sanning en regulativ idé i Kants mening. Något jag (vi) söker, men som åtminstone jag ännu inte känner mig säker på att jag funnit. Sökandet efter korrespondensteoretisk sanning ger en klar grund för varför vi är nyfikna och varför vi hela tiden hoppas och ibland tror oss få bättre och bättre förståelse av hur verkligheten fungerar.

UP Kommentar 13: Om man vill ha en närmare inblick i begreppet 'arbete' gör man således en empirisk sökning i en lämplig korpus vi söker med andra ord ringa in ett socialt definierat begrepp, underförstått att detta är det rätta. Sådant kan ha fog för sig i en historisk undersökning, och utnyttjas i bland annat idéhistoria. Vad menade Platon egentligen, inte vad han borde ha menat. Detta är en relevant uppgift även i matematikhistoria där vi inte i första hand är intresserad av matematiken som sådan utan hur den historiskt har utvecklats i människors sinne; medan i matematisk verksamhet vi är inte intresserade av vad han eller hon har menat utan vad är det rätta. Om en konstnär gör ett misstag på en tavla har vi inte rätt att korrigera det, tavlan som sådan är 'helig' men i matematiken uppmanas vi att rätta föregångares misstag (precis som man kan rätta en konstnärs misstag genom att måla en ny tavla). Vi är då inte intresserade av hur andra personer har uppfattat ett visst begrepp, vi är på spaning mot det 'rätta' begreppet, vilket innebär att vi inte har frihet att hitta på begrepp hur som helst (visst det finns inget logiskt hinder för detta, men de begrepp vi hittar på kommer inte nödvändigtvis vara fruktbara eller relevanta för en förståelse.

JA Kommentar till UP kommentar 13: Att ringa in ett socialt definierat begrepp som "arbete" innebär inte nödvändigtvis att det är det rätta eller bästa begreppet. Det gör det endast om det man är ute efter är vad de flesta (eller alla) i en viss korpus (tid, plats) menar med *arbete*. Som du skriver är en sådan språklig och kulturell analys ofta vad vi är ute efter i samhällsvetenskap och humaniora. Men om man har abstraktare och i sitt eget tycke intressantare mål, som kommer att ge mera insikt än vad de flesta lyckats med och dessutom vill ge en tillräcklig grund för dem som tillräckligt mycket delar målsättningen att kritisera och föreslå förändringar, då kommer inte en språkbruksundersökning att var tillfredsställande. För att inse att det kan vara på detta sätt behöver man dock inte bli platonist. Det räcker med konceptualism, även om det skulle kännas tryggare och mer välgrundat om Platon har rätt.

Två avslutande frågor från Ulf Persson

UP Fråga 1: På vilket sätt är begreppsanalys vetenskap eller mindre ambitiöst vetenskaplig metod? I det förra fallet rör det sig om den platoniska ambitionen att finna t.ex. vad begreppet arbete egentligen innebär, eller bör innebära, (vilket är fallet med utvecklingen av matematiska begrepp);

eller rent beskrivande att avgöra vad människor egentligen menar och har menat begreppet som i en idéhistorisk undersökning om vad Platon egentligen menade i den och den dialogen, istället för att utveckla hans tankegångar.

JA Svar 1 på UP fråga 1: Begreppsanalys eller bättre begreppsbestämning bör ingå och ingår faktiskt ofta i alla eller de flesta vetenskaper. Oftast vet de som sysslar med en viss disciplin bäst hur deras egna begrepp ska bestämmas. Av denna anledning har begreppsbestämning inte blivit en självständig disciplin, även om det skulle kunna bli det. Begreppsbestämning blir alltså en (viktig) del av generisk vetenskaplig metod. Båda de målsättningar du nämner är möjliga. För vissa vetenskaper, t ex matematik, kan en normativ målsättning vara möjlig. Kanske även för filosofi och juridik. För andra, som många humanistiska eller samhällsvetenskapliga vetenskaper, är det intressant att få reda på hur människor använder och uppfattar ett begrepp. Så begreppsbestämning platsar både som rationalistisk och empiristisk vetenskap.

UP Fråga 2: I det senare fallet till vilken vetenskap är denna metod ämnad? Eller rör det sig om en meta-metod tillämpbar på alla vetenskaper baserat på övertygelsen att man först och främst måste klargöra de begrepp man bygger sina undersökningar på (i Descartes anda). På vilket sätt skulle din begreppsanalys hjälpa en matematiker eller en biolog? Eller är den avsedd att främst användas i samhällsvetenskaper och humaniora i vilken retoriken, och därmed den förvirring den skapar, spelar en mer fundamental roll?

JA Svar 2 på UP fråga 2: Förutom det rent kulturella och historiska intresset i att ta reda på hur människor i en viss kultur eller vetenskap använder och har använt begrepp, kan man också tänka sig en metametodisk ansats, där man för vissa begrepp generaliserar över discipliner. Syftet är ofta, precis som du skriver, att klargöra de begrepp man bygger sina undersökningar på. När det gäller matematik anser jag att verksamheten i stort sett hela tiden går ut på begreppsbestämning av matematiska begrepp, vilket länge pågått med framgång. Möjligen skulle det vara av intresse för er att sätta in begrepp i diagram eller annan beskrivning, där man får en översikt över de egenskaper, relationer och processer ett matematiskt begrepp kan ingå i. När det gäller biologi finns mycket att göra, t ex kring t ex artbegreppet (natural kinds) som nu ifrågasätts. Men även flera andra begrepp. Det är här fråga om att utifrån empirisk information utveckla begrepp snarare än att ta reda på hur människor redan använder i språket uttryckta begrepp.

Ja, begreppsanalys kan användas i samhällsvetenskap och humaniora, även i förhållande till retorisk diskurs. Fast jag är skeptisk till implikationen att retorisk diskurs inte också skulle användas i matematik och naturvetenskap.

2.12.7 Claes Uggle

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

Författarens bidrag handlar om begreppsanalys och begreppsbestämning där författaren hävdar att de naturliga språkens ord som symboler är de viktigaste informationsuttrycken (sid. 3, 4). Författaren skriver även att begrepps- och betydelsebestämning är hans favoritmetod(er) (sid. 1, sid. 20) och dessutom hävdas det att dessa metoder är generiska (sid. 2). Det är dock inte helt lätt att i texten avgöra vad som beskriver aspekter av begrepps/analysbestämning och vad som är metod(er?). Avsnitt 1-8 tycks domineras av aspekter, även om det finns en del inflikat om metod, t.ex., proceduren för begreppsbestämning på sid. 7 där begreppsbestämning tycks identifieras med att ge en språklig definition till skillnad från begreppsanalys som är ett bredare begrepp (är detta

rätt uppfattat?) där kriterier för en lyckad procedur för begreppsbestämning ges i avsnitt 7; endast avsnitt 9 innan slutordet är tydligt inriktat mot metod där det ges en exemplifierad lista på moment som sägs vara just en metod för att undersöka ords betydelsepotential, vilket för övrigt illustrerar ords/begrepps mångdimensionalitet som informationsbärare.

Författaren påpekar att han är mer teoretiskt än praktiskt intresserad och hävdar att begrepp utgör grunden för de flesta vetenskaper och ger en mängd exempel på väldigt olika begrepp som har helt olika syften och karaktär, sid. 2. Kanske detta förklarar att det för mig inte tycks vara helt klart om/när författaren diskuterar språklig undersökning/metod av nästan vilka begrepp som helst eller en metod för begreppsbestämning/definitioner inom en given vetenskap (där båda områdena förvisso är intressanta). I det senare fallet ställer jag mig delvis skeptisk till uttalanden som "begreppsbestämning och begreppsanalys ... generiska metoder man kan ha nytta av för teoribildning i alla vetenskapliga discipliner", "betydelsen hos orden ... i naturligt språk utgångspunkten", "begrepp är grunden för de flesta vetenskaper". Författaren skriver även (sid. 6) "Ens tänkande kan också influeras, eventuellt förstärkas av empiriska observationer av omvärlden". En underdrift enligt min mening, illustrerad av ordspråket: en bild säger mer än tusen ord.

- Med tanke på t.ex. Youtube, Facebook,... och utvecklingen av visuella medier och möjligheter, kommer inte t.ex. bilder spela en allt större roll för begreppsbyggnad?

Ett annat exempel på betydelsen av empiriska observationer för begreppsbyggnad utgörs av de fysikaliska vetenskaperna. Utan empiri så skulle de inte ens existera; observationer och experiment bör där vara basen för allt teoretiserande och därmed även begreppsbyggnad. Hur detta kan gå till illustreras av att det tog tid för att acceptera/etablera den till synes enkla relationen Ohms lag: spänning = resistans-strömstyrka. Anledningen är att Ohms "lag" berodde på teknologisk, experimentell och teoretisk utveckling som motiverade/ledde till nya fysikaliska operationella definitioner som i sin tur till sist ingick i det vi idag kallar för Ohms lag, d.v.s. den utgörs i lika hög grad av fysikaliska operationella definitioner som att det är en lag. Detta exemplifierar att fysikalisk begreppsbyggnad är intimt förknippad med en sammanvävd teknologisk, empirisk och teoretisk utveckling/evolution där naturligt språk förvisso är en ingrediens men jag skulle nog hävda att språket endast är en av flera nödvändiga men ej tillräckliga komponenter för en hållbar kunskapsproduktion inom dessa områden (och för den del, även många andra forskningsområden). Hur viktig den språkliga komponenten är relativt andra komponenter torde i hög grad vara kontextberoende.

Jag kan inte motstå att kommentera författarens diskussion på sid. 6 om positivism i olika sammanhang, som enligt min mening utgör en artig underdrift! Strax därefter tas begreppet tid upp där bl.a. Leibniz och Einstein nämns. Båda dessa tog fasta på att mätningar alltid är jämförelser vilket ledde till tanken att världen skall beskrivas med enbart relationella medel, vilket t.ex. i Einsteins fall yttrade sig i namnet relativitetsteori. Detta har dock visat sig vara opraktiskt. Vad man istället gör inom de fysikaliska vetenskaperna är att införa matematiska strukturer/modeller ifrån vilka olika relationer kan härledas. Lokal tid definieras operationellt med atomklockor som därmed är ett exempel på ett synnerligen noggrant väldefinierat begrepp för lokala tidmätningar. Einstein ångrade namnet relativitetsteori för det han egentligen gjorde var någonting annat. I själva verket bytte han ut den kausala Galileiska/Newtonska matematiska beskrivningen mot en ny kausal matematisk beskrivning i sina relativitetsteorier där icke-lokal tid definieras operationellt med ett synkroniseringsförfarande av olika klockor. Det är förvisso så att tid med råge är ett exempel på polysemi. Ovan nämnda operationella empiriskt testade väl avgränsade förfaranden står dock i bjärt kontrast gentemot otaliga spekulationer om tidens natur, vilket återigen illustrerar språkets kontextuella roll.

Enligt min mening torde det naturliga språkets betydelse för begreppsbildning och begreppskultivering även bero på individens kognitiva egenskaper på ett synnerligen komplicerat sätt; var idéer kommer ifrån är inte helt lätt att utröna, tag t.ex. synestesi som exempel, uppenbarligen är språk inte allt. Dessutom finns det nog en relation mellan individ och forskningsfält. Ta t.ex. grafisk kalkyl inom matematik, ett forskningsfält som naturligt borde attrahera individer som i hög grad tänker i termer av bilder snarare än med ord där bilders betydelse därmed blir av extra stor betydelse för forskningsfältets utveckling.

Jag skulle nog dessutom hävda att vissa begrepp är mer naturliga än andra och att avgränsnings- och kognitiv komplexitet varierar. Låt mig i detta sammanhang återkoppla till författarens diskussion om ordklasser där han betonar substantiv som allmänbegrepp (sid. 4). Förvisso torde substantiv vara av avgörande betydelse men nog är t.ex. även räkneord basala. I samband med författarens beskrivning av begrepps ontologiska status så hävdas det att enligt begreppsrealismen så är vissa begrepp medfödda. Jag skulle inte gå så långt, men vår evolutionära historia gör det troligt att vi har vissa medfödda benägenheter för vissa begrepp mer än andra, illustrerat av t.ex. räkneord – det torde ha varit av stort överlevnadsvärde att känna igen lejon på savannen och kunna räkna 1, 2, 3, en flock lejon, redan som *Australopithecus* och *Homo Erectus*, vare sig man kunde språkligt artikulera dessa abstraktioner/begrepp eller inte. Vad mer är det är inte bara människor utan även andra djur, t.ex. vissa fåglar, som kan bestämma antal upp till ca 5, vilket inte är så märkligt då detta torde ha ett stort överlevnadsvärde. Enligt min mening exemplifierar detta att begreppsbildning ibland är mer fundamentalt än språklig artikulation.

- Hur ser författaren på koncipieringsförutsättningar?

Vad mer är, vår evolutionära historia tyder på att det talade språket har föregåtts/samevolverat med kroppsspråket, något som även avspeglar sig i författarens beskrivning av semiotiska teckenteori med indexikala, ikoniska och symboliska tecken. Man bör i detta sammanhang fundera på varför vi överhuvudtaget har ett språk; nog torde det bero på att det har haft ett överlevnadsvärde för fysiska sociala varelser i en fysisk värld, där detta är en, förvisso viktig, egenskap bland andra. Jag kan förstå att en lingvist framhäver språkets betydelse, och att lingvisten är bättre rustad för att förstå språkets betydelse än andra, men jag kan inte annat än tro att begreppsbildning, både till vardags och för specifika vetenskapliga ändamål, är mer komplext och involverar fler kontextuella faktorer än vad bidraget tar upp och att andra faktorer än språk ibland kan spela en dominerande roll. Ta bara listan på sid. 7 för begreppsbestämning som exempel; förvisso utgör den ett program för att gå från induktiv till deduktiv begreppsbestämning följt av logiska villkor och testning. Men detta är långt ifrån tillräckligt för att bestämma t.ex. ett lokalt tidsbegrepp som utmynnar i mätningar med atomklockor.

- Min fråga i detta sammanhang blir, kan inte författaren själv hitta situationer där begreppsbildning/bestämning inte domineras av det talade språket och där listan på sid. 7 måste kompletteras? Spelar t.ex. inte empirisk testning ibland en avgörande roll?
- En annan fråga i anslutning till den semiotiska teckenteorin är metaforer: En del forskare inom t.ex. kognitionsvetenskap har hävdad att i stort sett all begreppsbildning är metaforisk till sin karaktär. Vad är författaren ståndpunkt i denna fråga?
- Finns det inte modernare mer empiriskt grundade klassifikationer eller begreppskultiveringar av olika former av information än C. S. Peirces semiotiska teckenteori?

Skall jag uppfatta det som att författaren själv ser ett möjligt exempel i samband med diskussionen om logik, matematik och en abstrakt verklighet i den ontologiska statusbeskrivning i termer av i) begreppsrealism, ii) konceptualism, iii) nominalism som går tillbaka till antiken och medeltiden (sid. 4 och 5)? I beskrivningen av motivationen för begreppsrealism så tas de formella vetenskaperna matematik och logik upp och i samband med detta en abstrakt verklighet oberoende av rum och

tid, t.ex. geometri, som för övrigt var Platons mönsterexempel för Platonismen. Men det har visat sig att det finns andra geometriska axiomatiska system än den Euklidiska geometri som var Platons utgångspunkt. Dessutom hade den geometriska synen föregåtts av Pythagoréernas aritmetiska filosofi där heltal gavs en ontologisk betydelse. Denna uppfattning om världens beskaffenhet föll dock i och med upptäckten av irrationella tal vilket ledde till en fokusförflyttning till Euklidisk geometri. I ett mer modernt sammanhang betrakta även den matematiska chocken när det gäller axiomatiska formella system och Gödels ofullständighetsteorem från 1931 och dess efterföljare, hur står det egentligen till med formella matematiska och logiska sanningar i Platonsk anda?

Både då det gäller heltal och Euklidisk geometri så är dessa axiomatiska system relaterade till hur naturen tar sig i uttryck här på jorden och hur detta har kodats i vårt sätt att hantera denna natur i vår evolutionära historia. T.ex. visar kognitionsvetenskapen att vi uppfattar endast fragment av verkligheten som sedan kombinatorisk sätts ihop för att vi skall tolka denna verklighet på ett sätt som gynnar vår överlevnad (se t.ex. Stanislas Dehaenes beskrivning av hur alla skriftspråk är konstruerade ifrån en handfull av naturen skapade geometriska former i boken *Reading in the Brain*). Hur mycket av dessa abstraktioner som t.ex. matematiker och teoretiska fysiker hävdar är mer fundamentala än någonting annat är egentligen fråga om psykologi snarare än eviga oföränderliga av människan oberoende begrepp?

Med tanke på ovan: Är verkligen en ontologisk beskrivning från antiken/medeltiden en optimal beskrivning med tanke på modern vetenskapsutveckling, t.ex. inom kognitionsvetenskap och evolutionär psykologi? Ta t.ex. i detta sammanhang Patricia Churchlands neurofilosofi och Paul Thagards idéer. Dessutom nämner författaren själv i avsnitt 9 biologiskt modifierad socialkonstruktivism och kollektivt medvetande. Detta leder till frågan:

- Finns det inte mer moderna försök till mer empiriskt grundade ontologiska klassificeringar?

På sid. 7 hävdas det att nyfikenhet och sökandet efter sanning förblir vetenskapernas bästa drivkrafter. Detta är förvisso mina främsta drivkrafter, men det är långt ifrån allas och kanske inte heller alltid de bästa. Här är några motivationer och drivkrafter bakom forskningsaktivitet. (i) Amoraliska: Nyfikenhet och sökande efter sanning, glädjen att skapa. (ii) Moraliska: Minska lidande, kamp för att minska orättvisor och en vilja att göra "gott". (iii) Sociala: Status, kulturella tillämpningar, pengar, forskningsanslag, maktrelationer i ett allt mer institutionellt komplicerat samhälle. Jag höll under många år en doktorandkurs i vetenskapernas filosofi och historia där jag frågade gästande föreläsare om av vad som driver dem i deras forskning. Det tydligaste svaret fick jag ifrån genusvetenskap där det hävdades att den dominerande kraften är "att göra gott" där man dessutom hade väldigt specifika och ibland icke självklara värderingar om vad detta skulle innebära. Från medicin och vård har jag ofta fått svaret "att minska lidande" och nog torde detta vara en minst lika viktig drivkraft som nyfikenhet i detta sammanhang? Dessutom, om man har väldigt starka värderingar, hur skiljer man, eller skall man skilja, begreppsstrid/kamp från definitioner av begrepp med syfte att beskriva den verklighet vi är en del av (t.ex. i debatten om kön och genus)?

I tabell exemplet i avsnitt 5 så ges språkljud på x-axeln och fonetiska särdrag på y-axeln för att illustrera korsklassificering snarare än hierarkisk klassificering. Men det tycks mig att varje element på axlarna svarar mot ett inte självklart begrepp som i sin tur antagligen kan ingå i en eventuellt hierarkisk taxonomi.

- Innehåller inte en given taxonomi ofta implicit eller explicit andra taxonomier och är inte korsklassificeringar beroende av andra hierarkiska taxonomier?
- Filosofen Ian Hacking har infört en indelning av objekt/sorter i termer av indifferentia kategorier/sorter och (mänskligt) interaktiva kategorier/sorter, där de senare ger upphov till helt andra interaktioner än de förra. Inverkar inte "mänsklig interaktiv begreppsväxelverkan" på taxonomier gällande begreppsbestämning inom t.ex. lingvistik?

- Hur ser författaren på meningsholism i samband med taxonomier inom t.ex. lingvistik?

I avsnitt 8 ges exempel på begreppsbestämning där bl.a. kultur definieras som "likheter beträffande tankar, beteenden, artefakter och spår i naturen mellan levande organismer som inte är direkt givna av naturen". Organismer motiveras av dialekter i fågelsång eller varningsläten hos högre primater. Men dessa exempel är i påtaglig grad en fråga om inlärning. Skall sociala insekter som myror och termiter även tas med? Men deras artefakter som myr- och termitstackar och de "husdjur" de använder är i betydligt större grad än de givna exemplen en fråga om hårdkodning i gener. Men om även hårdkodning inkluderas vad sägs då om artificiell intelligens, algoritmisk mönsterigenkänning och maskininlärning hos robotar, säg om 10, 20 år? Varför skall bara DNA-baserad kulturproduktion räknas och skall all sådan kulturproduktion tas med? I avsnittet togs det upp betydelsen av snäva och breda kulturdefinitioner, men är sådana med ovan i åtanke statistiska?

- Vad säger författaren om tidsberoendet hos definitioners innehåll och relevans och vad är det som styr detta?

B. Svar och kommentarer till Claes Uggle (CU) från Jens Allwood (JA)

Tack för många stimulerande kommentarer och frågor som förhoppningsvis tvingar fram preciseringar och specifikationer som bättre åskådliggör vad jag försöker hävda och föreslå i min text. Eftersom Claes Ugglas text liksom Ulf Perssons är ganska omfattande har jag valt att på samma sätt som med Ulf Perssons text, löpande dela upp den och kommentera delstycken och besvara frågor där de dyker upp.

CU Kommentar 1: Författarens bidrag handlar om begreppsanalys och begreppsbestämning där författaren hävdar att de naturliga språkens ord som symboler är de viktigaste informationsuttrycken (sid. 3, 4). Författaren skriver även att begrepps- och betydelsebestämning är hans favoritmetod(er) (sid. 1, sid. 20) och dessutom hävdas det att dessa metoder är generiska (sid. 2). Det är dock inte helt lätt att i texten avgöra vad som beskriver aspekter av begrepps/analysbestämning och vad som är metod(er?). Avsnitt 1-8 tycks domineras av aspekter, även om det finns en del inflikat om metod, t.ex., proceduren för begreppsbestämning på sid. 7 där begreppsbestämning tycks identifieras med att ge en språklig definition till skillnad från begreppsanalys som är ett bredare begrepp (är detta rätt uppfattat?) där kriterier för en lyckad procedur för begreppsbestämning ges i avsnitt 7; endast avsnitt 9 innan slutordet är tydligt inriktat mot metod där det ges en exemplifierad lista på moment som sägs vara just en metod för att undersöka ords betydelsepotential, vilket för övrigt illustrerar ords/begrepps mångdimensionalitet som informationsbärare.

JA Kommentar till CU kommentar 1: Det är korrekt att texten i 1-8 innehåller både avsnitt som ger exempel på begreppsbestämning och avsnitt som beskriver vad som krävs för att åstadkomma en begreppsbestämning. Som du skriver är det sista avsnittet (avsnitt 9) mer inriktat på en beskrivning av "**betydelsebestämning**" som är en något vidare metod än en "**begreppsbestämning**". Metoden för begreppsbestämning är att ge en definition och testa den med motexempel. Betydelsebestämning kräver mer arbete, beskrivet i avsnitt 9. **Begreppsbestämning** är ofta ett specialfall av **betydelsebestämning**.

Nej, som, jag också tror jag skriver är "begreppsbestämning" ett vidare begrepp än "begreppsanalys" därför att det innefattar både "begreppslytes" och "begreppsanalys", så "begreppsanalys" är inte det bredare begreppet.

CU Kommentar 2:

Författaren påpekar att han är mer teoretiskt än praktiskt intresserad och hävdar att begrepp utgör grunden för de flesta vetenskaper och ger en mängd exempel på väldigt olika begrepp som har helt olika syften och karaktär, sid. 2. Kanske detta förklarar att det för mig inte tycks vara helt klart om/när författaren diskuterar språklig undersökning/metod av nästan vilka begrepp som helst eller en metod för begreppsbestämning/definitioner inom en given vetenskap (där båda områdena förvisso är intressanta). I det senare fallet ställer jag mig delvis skeptisk till uttalanden som "begreppsbestämning och begreppsanalys ... generiska metoder man kan ha nytta av för teoribildning i alla vetenskapliga discipliner", "betydelsen hos orden ... i naturligt språk utgångspunkten", "begrepp är grunden för de flesta vetenskaper". Författaren skriver även (sid. 6) "Ens tänkande kan också influeras, eventuellt förstärkas av empiriska observationer av omvärlden". En underdrift enligt min mening, illustrerad av ordspråket: en bild säger mer än tusen ord.

JA Kommentar till CU kommentar 2: Om en metod påstås vara generisk och tillämplig i alla vetenskaper så innebär det att den också är tillämpbar i en viss given vetenskap.

Att begrepp är grunden för de flesta vetenskaper, innebär inte nödvändigtvis att begreppen är grundade på språk (symboler), även om de flesta är det. De kan, som jag skriver, även vara grundade på det Peirce kallade index (närhet, perception) och ikoner (likhet, bilder).

Ordspråket "en bild säger mer än 1000 ord" är korrekt om man tänker på specifika detaljer som skulle kunna beskrivas. Men man kan lika gärna säga "ett ord säger mer än 1000 bilder". Tänk på hur många bilder av hästar som ordet *häst* kan användas för att beskriva eller hur många bilder som krävs för att beskriva orden *inte* eller *om*.

CU Fråga 1: Med tanke på t.ex. Youtube, Facebook,... och utvecklingen av visuella medier och möjligheter, kommer inte t.ex. bilder spela en allt större roll för begreppsbyggnad?

JA Svar på CU fråga 1: Jag fortsätter att tro att symboler är viktigare för abstrakt begreppsbyggnad än ikoner och index men jag håller med om att bilder och diagram kanske i framtiden kommer att spela en allt större roll för begreppsbyggnad. Emellertid är det viktigt att komma ihåg att många, kanske de flesta begrepp bygger på kombinationer av de tre teckenrelationerna. Det kan här till exempel vara intressant att fundera på hur skriftspråk uppstått ur sådana kombinationer av de tre, särskilt av ikon och symbol, tänk på kilskrift, kinesiska tecken eller egyptiska hieroglyfer.

CU Fråga 3: Ett annat exempel på betydelsen av empiriska observationer för begreppsbyggnad utgörs av de fysikaliska vetenskaperna. Utan empiri så skulle de inte ens existera; observationer och experiment bör där vara basen för allt teoretiserande och därmed även begreppsbyggnad. Hur detta kan gå till illustreras av att det tog tid för att acceptera/etablera den till synes enkla relationen Ohms lag: spänning = resistans-strömstyrka. Anledningen är att Ohms "lag" berodde på teknologisk, experimentell och teoretisk utveckling som motiverade/ledde till nya fysikaliska operationella definitioner som i sin tur till sist ingick i det vi idag kallar för Ohms lag, d.v.s. den utgörs i lika hög grad av fysikaliska operationella definitioner som att det är en lag. Detta exemplifierar att fysikalisk begreppsbyggnad är intimt förknippad med en sammanvävd teknologisk, empirisk och teoretisk utveckling/evolution där naturligt språk förvisso är en ingrediens men jag skulle nog hävda att språket endast är en av flera nödvändiga men ej tillräckliga komponenter för en hållbar kunskapsproduktion inom dessa områden (och för den del, även många andra forskningsområden). Hur viktig den språkliga komponenten är relativt andra komponenter torde i hög grad vara kontextberoende.

JA Svar 3 till CU fråga 3: Jag håller med om att språk endast är en av flera nödvändiga komponenter för utvecklingen av fysik och andra empiriska vetenskaper. Systematisk observation och experiment behövs också. Men språket är hela tiden involverat i växelspelet mellan operationella definitioner, observation, utformandet och tolkningen av experiment samt försök till mer essentiella definitioner.

CU Fråga 4: Jag kan inte motstå att kommentera författarens diskussion på sid. 6 om positivism i olika sammanhang, som enligt min mening utgör en artig underdrift! Strax därefter tas begreppet tid upp där bl.a. Leibniz och Einstein nämns. Båda dessa tog fasta på att mätningar alltid är jämförelser vilket ledde till tanken att världen skall beskrivas med enbart relationella medel, vilket t.ex. i Einsteins fall yttrade sig i namnet relativitetsteori. Detta har dock visat sig vara opraktiskt. Vad man istället gör inom de fysikaliska vetenskaperna är att införa matematiska strukturer/modeller ifrån vilka olika relationer kan härledas. Lokal tid definieras operationellt med atomklockor som därmed är ett exempel på ett synnerligen noggrant väldefinierat begrepp för lokala tidmätningar. Einstein ångrade namnet relativitetsteori för det han egentligen gjorde var någonting annat. I själva verket bytte han ut den kausala Galileiska/Newtonska matematiska beskrivningen mot en ny kausal matematisk beskrivning i sina relativitetsteorier där icke-lokal tid definieras operationellt med ett synkroniseringsförfarande av olika klockor. Det är förvisso så att tid med råge är ett exempel på polysemi. Ovan nämnda operationella empiriskt testade väl avgränsade förfaranden står dock i bjärt kontrast gentemot otaliga spekulationer om tidens natur, vilket återigen illustrerar språkets kontextuella roll.

JA Kommentar till CU kommentar 4: Jag håller också med om att vad jag skriver om positivism är ett försök till artig underdrift. Jag håller också med om att "tid" är en polysem term och att detta lett många filosofer och fysiker, från Augustinus och Bergson till Carr, att försöka fånga dess rätta natur.

CU Kommentar 5: Enligt min mening torde det naturliga språkets betydelse för begreppsbyggnad och begreppskultivering även bero på individens kognitiva egenskaper på ett synnerligen komplicerat sätt; var idéer kommer ifrån är inte helt lätt att utröna, tag t.ex. synestesi som exempel, uppenbarligen är språk inte allt. Dessutom finns det nog en relation mellan individ och forskningsfält. Ta t.ex. grafisk kalkyl inom matematik, ett forskningsfält som naturligt borde attrahera individer som i hög grad tänker i termer av bilder snarare än med ord där bilders betydelse därmed blir av extra stor betydelse för forskningsfältets utveckling.

JA Kommentar till CU kommentar 5: Jag håller även med om att kultivering av begrepp väsentligen också beror på kultivatorns kognitiva förmåga. Det är därför jag skriver att jag tror på en kombination av konceptualism och nominalism och att nog alla egentligen måste tro på en sådan kombination, eftersom de språkliga uttryckens betydelse väsentligen är av kognitiv natur. Du kan också ha rätt i att grafisk kalkyl borde attrahera personer som tänker mer ikoniskt än symboliskt. Men det är viktigt att notera att grafisk kalkyl och diagram inte är rena bilder (ikoner) utan hybridformer av symbol och ikon.

CU Kommentar 6: Jag skulle nog dessutom hävda att vissa begrepp är mer naturliga än andra och att avgränsnings- och kognitiv komplexitet varierar. Låt mig i detta sammanhang återkoppla till författarens diskussion om ordklasser där han betonar substantiv som allmänbegrepp (sid. 4). Förvisso torde substantiv vara av avgörande betydelse men nog är t.ex. även räkneord basala. I samband med författarens beskrivning av begrepps ontologiska status så hävdas det att enligt begreppsrealismen så är vissa begrepp medfödda. Jag skulle inte gå så långt, men vår evolutionära

historia gör det troligt att vi har vissa medfödda benägenheter för vissa begrepp mer än andra, illustrerat av t.ex. räkneord – det torde ha varit av stort överlevnadsvärde att känna igen lejon på savannen och kunna räkna 1, 2, 3, en flock lejon, redan som Australopithecus och Homo Erectus, vare sig man kunde språkligt artikulera dessa abstraktioner/begrepp eller inte. Vad mer är det är inte bara människor utan även andra djur, t.ex. vissa fåglar, som kan bestämma antal upp till ca 5, vilket inte är så märkligt då detta torde ha ett stort överlevnadsvärde. Enligt min mening exemplifierar detta att begreppsbildning ibland är mer fundamentalt än språklig artikulation.

JA Kommentar 6 till CU kommentar 6: Ja, vissa begrepp är nog mer naturliga än andra. Detta gäller även ordbetydelser. Ett begrepp eller en betydelse hos en term som innebär att en bit av dörren, fönstret och en bit av bordet i ett rum är sammanfogade finns knappast in något språk. Det finns så kallade begreppsliga eller semantiska universala, begrepp, betydelser eller begränsningar på begrepp/betydelser som återfinns i alla kulturer/språk. Intressant nog är inte tal (räkneord) ett universala. Det finns språk utan ord för tal. Detta innebär emellertid inte att man inte skulle ha begrepp som bygger på antal fingrar eller tår. Notera att språk som bygger på gester också är språk, t ex dövas teckenspråk. Så visst, begreppsbildning kan förekomma på grundval av index och ikoner, eventuellt med ett tillskott av icke talspråklig kroppssymbolism. Huruvida detta innebär att denna typ begreppsbildning är mer fundamental än språklig artikulation beror på vad man menar med "fundamentalt" och vad det ska vara fundamentalt för.

CU Fråga 2: Hur ser författaren på koncipieringsförutsättningar?

JA Svar till CU fråga 2: Jag har redan egentligen besvarat denna fråga. Utgångspunkten för begrepp är index, ikon och symbol var för sig men ofta i någon sorts kombination med ett tillskott av aktiv cognition om begreppet kultiveras.

CU Fråga 7: Vad mer är, vår evolutionära historia tyder på att det talade språket har föregåtts/samevolverat med kroppsspråket, något som även avspeglar sig i författarens beskrivning av semiotiska teckenteori med indexikala, ikoniska och symboliska tecken. Man bör i detta sammanhang fundera på varför vi överhuvudtaget har ett språk; nog torde det bero på att det har haft ett överlevnadsvärde för fysiska sociala varelser i en fysisk värld, där detta är en, förvisso viktig, egenskap bland andra. Jag kan förstå att en lingvist framhäver språkets betydelse, och att lingvisten är bättre rustad för att förstå språkets betydelse än andra, men jag kan inte annat än tro att begreppsbildning, både till vardags och för specifika vetenskapliga ändamål, är mer komplext och involverar fler kontextuella faktorer än vad bidraget tar upp och att andra faktorer än språk ibland kan spela en dominerande roll. Ta bara listan på sid. 7 för begreppsbestämning som exempel; förvisso utgör den ett program för att gå från induktiv till deduktiv begreppsbestämning följt av logiska villkor och testning. Men detta är långt ifrån tillräckligt för att bestämma t.ex. ett lokalt tidsbegrepp som utmynnar i mätningar med atomklockor.

JA Kommentar till CU fråga/kommentar 7: Ja, en viktig faktor bakom uppkomsten av språk är överlevnadsvärde, genom att det simultant stödjer både individuellt tänkande och dessutom kollektivt tänkande och samarbete.

Mitt bidrag är inte uppsats om hur begrepps- och betydelsebildning gått till utan en beskrivning och exemplifiering av en metod för begreppsbestämning med lite bakgrundsinformation om begrepp och språk. Är man intresserad av operationaliseringar med hjälp av atomklockor krävs naturligtvis lite mer än språkliga korpora, språklig intuition och fördjupad reflektion.

CU Fråga 3: Min fråga i detta sammanhang blir, kan inte författaren själv hitta situationer där begreppsbildning/bestämning inte domineras av det talade språket och där listan på sid. 7 måste kompletteras? Spelar t.ex. inte empirisk testning ibland en avgörande roll?

JA svar till CU fråga 3: Jag tror inte jag hävdar att enbart det talade språket är primärt för betydelse- och begreppsbestämning. För avancerad matematik – inspirerat tänkande är troligen skriftspråk med t ex matematiska formler avgörande. I empirisk forskning kan observation och testning användas för att hitta motexempel/falsifiera eller stödja föreslagna definitioner och hypoteser.

Claes Uggle fråga 4: En annan fråga i anslutning till den semiotiska teckenteorin är metaforer: En del forskare inom t.ex. kognitionsvetenskap har hävdar att i stort sett all begreppsbildning är metaforisk till sin karaktär. Vad är författaren ståndpunkt i denna fråga?

JA svar 4: Nej, jag tror inte att all begreppsbildning är metaforisk, d.v.s. att en meningsrepresentation får stå för en annan som den liknar, t ex duva får stå för fred, eftersom duvor ofta har trogna, kärleksfulla relationer till partner (metonymi) och kärlek har en viss likhet med fred. Vanlig begreppsbildning av allmänbegrepp (häst, bil, tall, hus) bygger visserligen också på likhet (t. ex. mellan t ex hästar) i kombination med induktiv abstraktion, men denna likhetsabstraktion är av en annan typ än den som krävs i metafor. Förutom metafor spelar alltså t ex induktiv abstraktion och metonymi en avgörande roll för begreppsbildning, ofta i samspel med varandra.

CU Fråga 5: Finns det inte modernare mer empiriskt grundade klassifikationer eller begreppskultiveringar av olika former av information än C. S. Peirce semiotiska teckenteori?

JA Svar på CU fråga 5: C. S. Peirce höll på med att omformulera sina teorier i 50 år och var mycket väl inläst på dåtidens empiriska forskning, så det är nog inte så lätt att bli ”mer empiriskt grundad” (vad det än nu betyder). Vetenskapen utvecklas ständigt, så det är möjligt att någon utvecklat ett alternativ. Jag känner emellertid inte till något sådant som skulle vara mer adekvat än Peirce. Han står sig rätt bra.

CU Kommentar/Fråga 8: Skall jag uppfatta det som att författaren själv ser ett möjligt exempel i samband med diskussionen om logik, matematik och en abstrakt verklighet i den ontologiska statusbeskrivning i termer av i) begreppsrealism, ii) konceptualism, iii) nominalism som går tillbaka till antiken och medeltiden (sid. 4 och 5)? I beskrivningen av motivationen för begreppsrealism så tas de formella vetenskaperna matematik och logik upp och i samband med detta en abstrakt verklighet oberoende av rum och tid, t.ex. geometri, som för övrigt var Platons mönsterexempel för Platonismen. Men det har visat sig att det finns andra geometriska axiomatiska system än den Euklidiska geometri som var Platons utgångspunkt. Dessutom hade den geometriska synen föregåtts av Pythagoréernas aritmetiska filosofi där heltal gavs en ontologisk betydelse. Denna uppfattning om världens beskaffenhet föll dock i och med upptäckten av irrationella tal vilket ledde till en fokusflyttning till Euklidisk geometri. I ett mer modernt sammanhang betrakta även den matematiska chocken när det gäller axiomatiska formella system och Gödels ofullständighetsteorem från 1931 och dess efterföljare, hur står det egentligen till med formella matematiska och logiska sanningar i Platonsk anda?

Både då det gäller heltal och Euklidisk geometri så är dessa axiomatiska system relaterade till hur naturen tar sig i uttryck här på jorden och hur detta har kodats i vårt sätt att hantera denna natur i vår evolutionära historia. T.ex. visar kognitionsvetenskapen att vi uppfattar endast fragment av verkligheten som sedan kombinatoriskt sätts ihop för att vi skall tolka denna verklighet på ett sätt

som gynnar vår överlevnad (se t.ex. Stanislas Dehaenes beskrivning av hur alla skriftspråk är konstruerade ifrån en handfull av naturen skapade geometriska former i boken Reading in the Brain). Hur mycket av dessa abstraktioner som t.ex. matematiker och teoretiska fysiker hävdar är mer fundamentala än någonting annat är egentligen fråga om psykologi snarare än eviga oföränderliga av människan oberoende begrepp?

JA Kommentar till CU kommentar/fråga 8: Ja, kanske kan man med lite fantasi se den traditionella klassifikationen av begrepps ontologiska status som ett alternativ till Peirces teckenklassifikation. Index, ikon och symbol är en klassifikation av tre sätt för informationsbärare att vara relaterade till information (närhet, likhet, godtycklig konvention), medan realism, konceptualism och nominalism i så fall klassificerar information som evig oföränderlig (realism), psykologisk abstraktion (konceptualism) eller språkbaserad (nominalism). De två trikotomierna kan kanske ses som alternativ som i viss mån möts i symbol och nominalism. Varför inte?

Ja, det stämmer nog att Euklides geometri och heltal var en stark inspiration för Platons begreppsrealism och att detta delvis var inspirerat av Pythagoras läror. Att icke-euklidisk geometri nu ses som mer empiriskt adekvat eftersom den är i samklang med Einsteins relativitetsteori eller att vi har irrationella tal behöver dock inte innebära att heltal förlorar sin abstrakta skönhet eller att Euklides geometri blir ogiltig som abstrakt system. Det kan mycket väl vara så att vad som avtäcks är delar av/aspekter av en abstrakt verklighet som visat sig vara mycket rikare än vad man upptäckt på antiken. Att på ett nominalistiskt sätt se matematik som enbart frukten av tal-skriftspråk och induktiva generaliseringar är kanske inte omöjligt men har så vitt jag vet inte lyckats för någon.

Man kanske inte ska överdriva betydelsen av Gödel. Vad han visade var att Hilberts allmänna axiomatiseringsprogram för matematiken inte gick att genomföra. Dock finns det fortfarande delar som går att axiomatisera och mycket i matematik som inte kräver axiomatisering. Se Ulf Perssons bidrag i denna volym.

CU fråga 6: Med tanke på ovan: Är verkligen en ontologisk beskrivning från antiken/medeltiden en optimal beskrivning med tanke på modern vetenskapsutveckling, t.ex. inom kognitionsvetenskap och evolutionär psykologi? Ta t.ex. i detta sammanhang Patricia Churchlands neurofilosofi och Paul Thagards idéer. Dessutom nämner författaren själv i avsnitt 9 biologiskt modifierad socialkonstruktivism och kollektivt medvetande. Detta leder till frågan:

Finns det inte mer moderna försök till mer empiriskt grundade ontologiska klassificeringar?

JA Svar på CU fråga 6: Bra fråga som visar på den fortsatta aktualiteten av diskussionen mellan begreppsrealister och konceptualister. Vi bör först notera att den medeltida ontologiska beskrivningen av begrepp inte automatiskt är en allmän ontologisk beskrivning av typ idealism kontra realism.

Churchlands reduktiva materialism, som jag har många invändningar emot, är knappast någon lysande kandidat som begreppsbeskrivning. Jag känner bara till Thagards mera epistemologiska skrifter och har inte sett något om ontologi. Det verkar troligt att biologiskt modifierad social konstruktivism och kollektivt medvetande är mycket relevanta för åtminstone all betydelsebestämning och för bestämning av många begrepp. Men vilken ontologi representerar de? Är de en variant på någon sorts idealism?

Svaret på frågan om moderna försök beror på om den enbart gäller begreppsontologi eller mera allmänt om ontologi. När det gäller begreppsontologi känner jag inte till några "modernare" förslag. När det gäller begreppsontologier känner jag inte till några "modernare" sådana. När det gäller allmän ontologi, som man eventuellt kan se begreppsontologi som ett specialfall av, finns det flera

försök. Reduktiv materialism (Churchland) är inte helt ny. Kanada i Indien, Leukippos och Demokritos i Grekland lade redan under antiken fram sådana förslag. Moderna varianter på idealism finns också. Spinozas "parallellteori" har moderna versioner, "dual aspect theory" och "panpsychism" (David Chalmers) liksom min egen multiaspektuella ontologi är sådana. De flesta är rätt väl orienterade om vetenskaper utanför filosofi. Om de är empiriska får du avgöra.

CU Kommentar 9: På sid. 7 hävdas det att nyfikenhet och sökandet efter sanning förblir vetenskapernas bästa drivkrafter. Detta är förvisso mina främsta drivkrafter, men det är långt ifrån allas och kanske inte heller alltid de bästa. Här är några motivationer och drivkrafter bakom forskningsaktivitet. (i) Amoraliska: Nyfikenhet och sökande efter sanning, glädjen att skapa. (ii) Moraliska: Minska lidande, kamp för att minska orättvisor och en vilja att göra "gott". (iii) Sociala: Status, kulturella tillämpningar, pengar, forskningsanslag, maktrelationer i ett allt mer institutionellt komplicerat samhälle. Jag höll under många år en doktorandkurs i vetenskapernas filosofi och historia där jag frågade gästade föreläsare om av vad som driver dem i deras forskning. Det tydligaste svaret fick jag ifrån genusvetenskap där det hävdades att den dominerande kraften är "att göra gott" där man dessutom hade väldigt specifika och ibland icke självklara värderingar om vad detta skulle innebära. Från medicin och vård har jag ofta fått svaret "att minska lidande" och nog torde detta vara en minst lika viktig drivkraft som nyfikenhet i detta sammanhang? Dessutom, om man har väldigt starka värderingar, hur skiljer man, eller skall man skilja, begreppsstrid/kamp från definitioner av begrepp med syfte att beskriva den verklighet vi är en del av (t.ex. i debatten om kön och genus)?

JA Kommentar till CU kommentar 9: För frågan om "vetenskapens 'bästa' drivkrafter" är det viktigt att skilja normativt från deskriptivt.

Jag hävdar normativt att nyfikenhet och sanningssökande är vetenskapernas bästa drivkrafter. Allt annat leder troligen fel. Kanske kan man också deskriptivt hävda att det är de drivkrafter (amoraliska) som givit resultat vi fortfarande litar på. Om man är intresserad av den deskriptiva frågan om vad som faktiskt motiverar forskare är både de drivkrafter du kallar moraliska och de du kallar sociala giltiga som starka drivkrafter, kanske motiveras dock de flesta i viss mån av alla tre drivkrafterna. Frågan är vad som dominerar. Även om drivkraften är moralisk snarare än nyfikenhet får man hoppas att sanningssökande finns kvar som en nödvändig komponent. När det gäller begreppsstrid/kamp är det ganska uppenbart att detta kan vara vapen i både vetenskaplig och politisk kamp. Begrepp bygger på perspektiv som selekterar vissa aspekter av verkligheten framför andra.

CU Kommentar 10: I tabell exemplet i avsnitt 5 så ges språkljud på x-axeln och fonetiska särdrag på y-axeln för att illustrera korsklassificering snarare än hierarkisk klassificering. Men det tycks mig att varje element på axlarna svarar mot ett inte självklart begrepp som i sin tur antagligen kan ingå i en eventuellt hierarkisk taxonomi.

JA Kommentar till CU kommentar 10: I empiriska vetenskaper är det svårt att hitta självklara begrepp. T o m i geometri visade det sig att parallellaxiomet som man trodde var självklart inte var det. De fonetiska begreppen bygger på lång tradition och många fonetikernas intuition om produktion (artikulation) av språkljud. De kan t ex ifrågasättas genom att istället föreslå akustiska eller renodlat perceptoriska särdrag.

CU Fråga 7: Innehåller inte en given taxonomi ofta implicit eller explicit andra taxonomier och är inte korsklassificeringar beroende av andra hierarkiska taxonomier?

JA svar på CU fråga 7: Vad krävs av en hierarkisk taxonomi? Om vi klassificerar personer som man, kvinna, ung, gammal, inser man att eftersom både män och kvinnor kan vara både unga och gamla, så har man inte en hierarki där ålder automatiskt implicerar kön. Om det finns en dold taxonomi där detta resultat uppnås, är den obekant för mig. Snarare verkar kategorierna vara sido-ordnade.

CU Fråga 8: Filosofen Ian Hacking har infört en indelning av objekt/sorter i termer av indifferentia kategorier/sorter och (mänskligt) interaktiva kategorier/sorter, där de senare ger upphov till helt andra interaktioner än de förra. Inverkar inte "mänsklig interaktiv begreppsväxelvekan" på taxonomier gällande begreppsbestämning inom t.ex. lingvistik?

JA Svar på CU fråga 8: Mänsklig interaktiv begrepps-växelvekan bör inverka på alla begrepp om man är konceptualist eller nominalist, alltså även på begrepp inom lingvistik.

CU Fråga 9: Hur ser författaren på meningsholism i samband med taxonomier inom t.ex. lingvistik?

JA Svar på CU fråga 9: Precis som interaktiv begrepps-växelvekan är betydelseholism (eng. meaning holism) också viktig för alla vetenskaper, även för lingvistik. Jämförelser av "semantiska fält" mellan olika språk, eller ibland mellan olika teorier visar att helhetens struktur har betydelse för delarna. Betydelsen av "grandmother" blir annorlunda än "farmor" eller "mormor". Betydelsen av "salt" påverkas av om man känner till NaCl eller inte. Lexikon och encyklopedi går inte att skilja med någon enkel princip. I min approach till betydelsebestämning avgör mina uppfattningar om verkligheten, språkliga intuitioner och observationer av språkbruk vad som tas upp i bestämning och analys. Det hela påverkas hela tiden av språkbrukets förändringar.

CU Fråga/Kommentar 11: I avsnitt 8 ges exempel på begreppsbestämning där bl.a. kultur definieras som "likheter beträffande tankar, beteenden, artefakter och spår i naturen mellan levande organismer som inte är direkt givna av naturen". Organismer motiveras av dialekter i fågelsång eller varningsläten hos högre primater. Men dessa exempel är i påtaglig grad en fråga om inläring. Skall sociala insekter som myror och termiter även tas med? Men deras artefakter som myr- och termitstackar och de "husdjur" de använder är i betydligt större grad än de givna exemplen en fråga om hårdkodning i gener. Men om även hårdkodning inkluderas vad sägs då om artificiell intelligens, algoritmisk mönsterigenkänning och maskininläring hos robotar, säg om 10, 20 år? Varför skall bara DNA-baserad kulturproduktion räknas och skall all sådan kulturproduktion tas med? I avsnittet togs det upp betydelsen av snäva och breda kulturdefinitioner, men är sådana med ovan i åtanke statistiska?

JA Kommentar till CU fråga/kommentar 11: Min kunskap om myror och termiter är otillräcklig för att avgöra hur mycket av deras beteende som är styrt av gener och hur mycket som beror av interaktion med andra myror, andra djur och övriga aspekter av miljön. Om mönster uppstår för beteenden där den genetiska faktorn är mindre framträdande kan man med den givna definitionen se det som en kulturell aspekt, icke given direkt av naturen.

Jag vet inte vad du här menar med "hård kodning". Det låter som ett antropomorft begrepp tillskrivet en självorganiserad biologisk process (RNA och DNA). Robotarna och algoritmerna är mänskliga produkter beroende av ganska mycket vetenskaplig kultur.

Om med DNA-baserad kulturproduktion menas kultur som producerats av biologiska varelser så är troligen det bästa svaret på frågan om vad som ska räknas till kultur, etymologin och den historiska utvecklingen av betydelsen hos ordet "kultur". Det har funnits ett behov av att skilja det som ges av naturen, utan människans mer eller mindre medvetna påverkan, från det som beror av denna påverkan. Ett sätt att göra detta var att utnyttja termen "kultur", som ursprungligen betydde odling, på ett bredare metaforiskt sätt. Så just i utvecklingen av begreppet kultur har metaforik spelat en roll. Om man sedan vill begränsa vad som ska räknas till kultur kan man lägga till specificerande förled, t ex *finkultur*, *agrikultur*, *musikalisk kultur* etc. Definitionerna för dessa termers betydelser går att ändra i takt med att behov och intresse förändras.

Claes Uggle Fråga 10: Vad säger författaren om tidsberoendet hos definitioners innehåll och relevans och vad är det som styr detta?

JA Svar på CU fråga 10: Alla definitioner är tidsberoende och kan ändras. Huruvida detta betyder att motsvarande begrepp ändras eller byts till nya relaterade begrepp beror på om man är begreppsrealist eller ej. Ibland vill man som i matematik eller logik behålla gamla definitioner för att säkerställa att vissa teorem förblir giltiga. Om man ändrar får man då ett nytt begrepp och eventuellt nya teorem. Det som styr förändringar är t ex intresse och motiv givna av t ex användbarhet eller ideologi.

12.2.8 Peter Währborg

A. Kommentarer och frågor till Jens Allwood

Det första som slår mig när jag läser ditt bidrag är att naturvetenskap och humaniora/samhällsvetenskap skiljer sig åt i flera avseenden. Inom den medicinska forskningen undergår nästan alla studerade begrepp någon form av *operationalisering*, dvs vissa kriterier måste vara uppfyllda för att begreppet skall kunna användas och studeras vetenskapligt. Ett exempel är begreppet hjärtinfarkt. För att beslås med denna diagnos skall den studerade uppfylla ett antal subjektiva och objektiva villkor. Ett specifikt antal av dessa kriterier måste vara uppfyllda för att diagnosen skall kunna ställas. Detta är kriterier som i flera tillförlitliga studier visat sig ha en mycket hög grad av specificitet. Denna typ av begreppsbestämningar torde väl utgöra en egen kategori, eller?

En annan grupp av begrepp i klinisk medicinsk vardag utgör vanligen stora svårigheter för undersökaren. Jag syftar då på "omätbara" symtom som trötthet, nedstämdhet, olust osv. Tror du att man kan åstadkomma någon form av begreppsbestämning i sådana fall och som kan vara till gagn för den medicinska vetenskapen? Hur menar du att man skall förhålla sig till denna typ av begrepp; strävan mot objektivisering (t.ex. skattningsskalor) eller skall man förhålla sig enbart till den subjektiva uppfattning patienten meddelar?

Ett problem som verkligen är reellt och svårhanterat är den *betydelseglidning* som många hänvisar till för att modifiera begreppens innebörd. Exempel på detta är begrepp som deprimerad, trött, sliten, hjärntrött osv. Dessa subjektiva upplevelser uttalas ofta av dem som söker sjukvård i vår tid. I ditt avsnitt "begreppsbestämning med fördjupad betydelsebestämning" diskuterar du bl.a. språkets sociala ursprung och vårt "kollektiva medvetande". Är det din uppfattning att detta har med kontextuella och "kulturella" förhållanden att göra eller är det helt enkelt en slags språklig inflation som uppstått? Kan problemet förfinas genom ökad förståelse för begreppsbestämning/begreppsanalys och i så fall hur?

En annan fråga gäller huruvida begreppsbestämning, t.ex. vid upprättande av *taxonomier*, kan eller bör ha interventionella inslag. Jag menar helt enkelt kan/bör/vågar en begreppsteoretiker ge sig i kast med de taxonomier som återfinns t.ex. inom psykiatrin? Ett exempel på ett sådant juridiskt begrepp är allvarlig psykisk störning som föranleder rättspsykiatrisk vård i stället för fängelse.

Så till sist en omfattande men väldigt konkret fråga. Flera böcker som diskuterar sjukdom ur ett socialt, psykologiskt eller annat än medicinskt perspektiv börjar ofta med att utvidga *sjukdomsbegreppet* och gärna i form av en fyrfältstabell med verbala ankare som subjektiv sjukdomskänsla i relation till objektiva medicinska fynd. I flera juridiskt betydelsefulla sammanhang (t.ex. rätt till sjukpenning) har sjukdomsbegreppet en avgörande betydelse. Det finns således många olika definitioner av sjukdom vilket påverkar statistiken över sjukdomar och dess utbredning, enskildas rätt till lagfäst kompensation vid sjukdom samt alla de dispyter som utspelar sig på olika plan med avseende på vad som skall avses med sjukdom. Är det omöjligt att definiera detta begrepp? Bör det finnas flera olika definitioner av fenomenet? Hur kan begreppsbestämning/analys bidra till att lösa denna vanliga, vardagliga och betydelsefulla förvirring som råder i detta avseende?

B. Jens Allwood (JA) – Svar till Peter Währborg(PW)

PW Fråga 1: Tack för ett mycket angeläget och informativt bidrag. Det första som slår mig när jag läser ditt bidrag är att naturvetenskap och humaniora/samhällsvetenskap skiljer sig åt i flera avseenden. Inom den medicinska forskningen undergår nästan alla studerade begrepp någon form av *operationalisering*, dvs vissa kriterier måste vara uppfyllda för att begreppet skall kunna användas och studeras vetenskapligt. Ett exempel är begreppet hjärtinfarkt. För att beslås med denna diagnos skall den studerade uppfylla ett antal subjektiva och objektiva villkor. Ett specifikt antal av dessa kriterier måste vara uppfyllda för att diagnosen skall kunna ställas. Detta är kriterier som i flera tillförlitliga studier visat sig ha en mycket hög grad av specificitet. Denna typ av begreppsbestämningar torde väl utgöra en egen kategori, eller?

JA Svar 1 på PW. fråga 1: Ja, operationaliseringar är en egen kategori, som jag inte diskuterade. Inom lingvistik (som väl är en del av humaniora/samhällsvetenskap) är operationaliseringar vanligt förekommande när man kodar textkorpusar, inspelningar eller experimentresultat. Jag tog inte med dem eftersom jag inte var säker på att de finns med i alla vetenskaper, t ex matematik eller filosofi.

PW Fråga 2: En annan grupp av begrepp i klinisk medicinsk vardag utgör vanligen stora svårigheter för undersökaren. Jag syftar då på "omätbara" symtom som trötthet, nedstämdhet, olust osv. Tror du att man kan åstadkomma någon form av begreppsbestämning i sådana fall och som kan vara till gagn för den medicinska vetenskapen? Hur menar du att man skall förhålla sig till denna typ av begrepp; strävan mot objektivisering (t.ex. skattningsskalor) eller skall man förhålla sig enbart till den subjektiva uppfattning patienten meddelar?

JA Svar på PW. fråga 2: Jag har faktiskt gjort en begreppsbestämning av begreppen "smärta", "värk" och "ont" (tillsammans med Fanny Gaston Johansson). Vad vi gjorde var att utifrån en korpus av transkriberade patientintervjuer och andra relevanta texter bl.a. klassificera de egenskaper och relationsuttryck som attribuerades till de tre begreppen, t ex *skärande smärta, molande värk, ont i magen*. De gjorda analyserna användes sedan ihop med en rankning av graden av obehag för att konstruera en sk "painometer", som kanske i någon form fortfarande används.

På liknande sätt tror jag man skulle kunna klassificera de egenskaper, relationer eller processer som i en lämplig korpus attribueras till "trötthet", "nedstämdhet" och "olust". Detta skulle sedan kunna användas för att konstruera en skattningsskala. Enligt min uppfattning kan en sådan skala dock

endast vara ett komplement till en mer personförankrad, samtalsbaserad bedömning av en patient och får helst inte ersätta en sådan bedömning.

PW Fråga 3: Ett problem som verkligen är reellt och svårhanterat är den *betydelseglidning* som många hänvisar till för att modifiera begreppens innebörd. Exempel på detta är begrepp som deprimerad, trött, sliten, hjärntrött osv. Dessa subjektiva upplevelser uttalas ofta av dem som söker sjukvård i vår tid. I ditt avsnitt "begreppsbestämning med fördjupad betydelsebestämning" diskuterar du bl.a. språkets sociala ursprung och vårt "kollektiva medvetande". Är det din uppfattning att detta har med kontextuella och "kulturella" förhållanden att göra eller är det helt enkelt en slags språklig inflation som uppstått? Kan problemet förfinas genom ökad förståelse för begreppsbestämning/begreppsanalys och i så fall hur?

JA Svar på PW fråga 3: Fenomenet "betydelseförändring" eller som du skriver "betydelseglidning" är intressant. Ofta handlar det om värderingar, t. ex ett visst jobb är inte så högt värderat men man försöker genom att byta språkliga beteckningar byta perspektiv. (t ex *tjänarinna, tjänstekvinna jungfru, husa, hemhjälp*) Som exemplet visar är det emellertid svårt att enbart med språkets hjälp ändra underliggande värderingar. Jag tror att en eventuellt ökad användning av de ord du nämner, *trött, sliten, hjärntrött*, också har att göra med en värderingsförändring. Idealet är inte längre att vara tuff och motståndskraftig utan nästan motsatsen Detta leder till en mer frekvent användning av orden. Frågan är också om *trött* och *sliten* betyder något annat idag än tidigare. Här är jag mer tveksam. Eventuellt krävs det en lägre grad av trötthet eller slitenhet för att kalla sig trött eller sliten. Det kan också vara så att läkares villighet att använda "trötthet" och "slitenhet" som sjukdomsindikatorer ökat. Hur gammal metaforen "sliten" är vet jag inte, men jag tror att den har funnits rätt länge. Beträffande "hjärntrötthet" kan det vara en översättning av engelska "brain fog" som blivit populärt de senaste 10 åren i USA.

Så för att svara på frågan: Jag tror att kontextuella och kulturella faktorer är de mest avgörande och att språkförändringar oftast avspeglar dess. Det är svårt att genomdriva en språkförändring som går emot kulturella värderingar, men det finns också språkliga modetrender som så länge de är i harmoni med kulturen kan ha en självständigt pådrivande roll. T. ex. är *spännande* ett positivt modeord som länge ökat i popularitet och nu möjligen nått sitt apex. En annan typ av exempel på språkligt mode är bruket att inleda svar i en radio- eller TV-intervju med *ja men* eller *nej men* i stället för som tidigare bara *ja* eller *nej* etc etc. I brist på en mer noggrann kulturell analys är det svårt att se någon annan förklaring än en eventuell påverkan av en positiv rollmodell.

PW Fråga 4: En annan fråga gäller huruvida begreppsbestämning, t.ex. vid upprättande av *taxonomier*, kan eller bör ha interventionella inslag. Jag menar helt enkelt kan/bör/vågar en begreppsteoretiker ge sig i kast med de taxonomier som återfinns t.ex. inom psykiatrin? Ett exempel på ett sådant juridiskt begrepp är allvarlig psykisk störning som föranleder rättspsykiatrisk vård i stället för fängelse.

JA Svar på PW fråga 4: Ja, jag tror det vore möjligt för en begreppsteoretiker att ge sig i kast med psykiatriska begrepp, men man skulle nog riskera att mötas av ganska mycket motstånd grundat i psykiatriskt revirtänkande, så man får vara starkt motiverad.

PW Fråga 5: Så till sist en omfattande men väldigt konkret fråga. Flera böcker som diskuterar sjukdom ur ett socialt, psykologiskt eller annat än medicinskt perspektiv börjar ofta med att utvidga *sjukdomsbegreppet* och gärna i form av en fyrfältstabell med verbala ankare som subjektiv sjukdomskänsla i relation till objektiva medicinska fynd. I flera juridiskt betydelsefulla sammanhang (t.ex. rätt till sjukpenning) har sjukdomsbegreppet en avgörande betydelse. Det finns således många

olika definitioner av sjukdom vilket påverkar statistiken över sjukdomar och dess utbredning, enskildas rätt till lagfäst kompensation vid sjukdom samt alla de dispyter som utspelar sig på olika plan med avseende på vad som skall avses med sjukdom. Är det omöjligt att definiera detta begrepp? Bör det finnas flera olika definitioner av fenomenet? Hur kan begreppsbestämning/analys bidra till att lösa denna vanliga, vardagliga och betydelsefulla förvirring som råder i detta avseende?

JA Svar på PW fråga 5: Ja, det är åtminstone möjligt att ge förslag på hur man ska definiera "sjukdom". Givet vad du skriver är det också troligt att det kan finnas flera olika förslag. Om dessa definitioner fokuserar på olika egenskaper/aspekter av sjukdom kan en lösning vara att införa kvalificerande egenskaper, som t ex "mental sjukdom", "fysisk sjukdom", "bakteriell sjukdom", "virussjukdom", "lungsjukdom". Alla dessa mer specifika sjukdomar kan ges definitioner och istället för att använda ett oprecist och ospecifikt sjukdomsbegrepp kan man räkna upp de mer specifika begrepp som är relevanta, t ex man har rätt till en tids vistelse på Kanarieöarna bara om man har en viss typ av reumatisk sjukdom, men inte om man bara allmänt känner sig trött, sliten eller hjärntrött.